Sorgens sprog

En affektiv analyse af *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017) og litteraturens betydning i en konkret sorgproces

Speciale udarbejdet af Amalie Werner

AD NYE VEJE
AALBORG UNIVERSITET

Titelblad

4. semester, Dansk KA, 2026

Aalborg universitet

Navn: Amalie Werner

Studienummer: 20214999

Vejleder: Louise Mønster

Projektets titel: Sorgens sprog. En affektiv analyse af *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017) og litteraturens betydning i en konkret sorgproces

Anslag: 161.151

Normalsider: 67

Sider i alt: 68

Antal bilag: 4

Dato for aflevering: 1. Juni 2026

Abstract

This thesis explores grief and the significance of literature in the experience of losing a close family member, using Naja Marie Aidt's *When Death Takes Something from You Give It Back. Carl's Book* (2017) as its primary case study. The purpose of the thesis is to examine how grief is represented and aesthetically processed in the work, as well as how literature can function as a meaning-making resource for readers who have experienced a similar process of grief. The project is motivated by a personal interest, as the author grew up in a family marked by the loss of an older brother, which sparked an interest in whether literature can help break the silence that often surrounds grief.

Methodologically, the thesis combines close textual analysis with qualitative, semi-structured interviews. The textual analysis focuses on the formal and aesthetic characteristics of the work, while interviews with the author's mother and two sisters provide insight into how the text is experienced and used within a lived context of grief. The thesis is situated within an interdisciplinary field that brings together grief theory, affect theory, and a postcritical approach to literary studies. It draws on contemporary grief research as well as affective perspectives.

The analysis of the book demonstrates a fragmented composition, repetitions, and linguistic disruptions, which create an aesthetic expression that mirrors the disorienting nature of grief. Grief is not portrayed as a linear process but as a condition that destabilizes the mourner's experience of time, embodiment, and reality. The autofictional character of the work and its paratextual elements, such as the title and subtitle, contribute to a strong sense of authenticity and presence, inviting readers into an intimate affective space. Furthermore, the analysis shows that language frequently appears inadequate in the face of loss, compelling the narrator to search for alternative forms of expression through bodily affects and intertextual references to other writers.

The empirical material from the interviews reveals a high degree of recognition among the readers. The participants describe how Aidt's portrayal of emotional numbness, isolation, and helplessness reflects their own experiences following the loss of a brother and son. At the same time, the interviews demonstrate that the effects of literature are complex. While literature can foster a sense of connection, understanding, and validation, it may also evoke painful memories and emotional discomfort. A central finding of the thesis is that literature functions as a space for reflection, enabling the articulation of experiences that have previously been characterized by silence within the family. In this way, the work helps establish a connection between individual grief and a broader shared human experience.

Overall, the thesis concludes that the book is not merely a representation of grief but an active medium through which the relationship with the deceased can be renegotiated and the loss integrated into a transformed life narrative. The thesis thus contributes to existing research by demonstrating the potential of literature as an applied and affective resource in concrete processes of bereavement.

Indholdsfortegnelse

Abstract ... **3**

1 Indledning ... **7**

2 Metode ... **9**

2.1 Afgrænsning ... *9*

2.2 Semistrukturerede interviews ... *10*
2.2.1 Interviewets tilrettelæggelse og gennemførelse ... 11
2.2.2 Skabelse af et trygt interviewrum ... 11
2.2.3 Etiske overvejelser i brugen af familiemedlemmer som informanter ... 12
2.2.4 Metodiske implikationer og undersøgelsens kvalitet ... 12

3 Teori ... **13**

3.1 Hvad er sorg? ... *13*
3.1.1 Sorgens historik ... 14
3.1.2 Sorg som diagnose ... 16
3.1.3 Sorgprocessen ... 18
3.1.4 Kropslig sorg ... 19

3.2 Affektiv analyse ... *21*
3.2.1 Affektiv narratologi ... 23

3.3 Autofiktion ... *24*
3.3.1 Parateksten ... 25

3.4 Litteratur i brug ... *27*

4 Forskningsfelt og specialets bidrag ... **30**

5 Analyse af *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* af Naja Marie Aidt (2017) ... **33**

5.1 Genre, komposition og æstetisk udtryk ... *33*
5.1.1 Autofiktion og forholdet mellem liv og værk ... 34
5.1.2 Paratekstens betydning for læsningen af sorg ... 36
5.1.3 Fragmentering, gentagelse og sproglige brud som udtryk for sorg ... 37

5.2 Sorgens litterære fremstilling ... *40*
5.2.1 Sorgens opløsning af tid og virkelighed ... 40
5.2.2 Sprogets utilstrækkelighed og sammenbrud ... 42

5.3 Sorgens affektive virkning ... *44*
5.3.1 Affektive intensiteter og emotionelle rum i teksten ... 44
5.3.2 Tekstens invitation til identifikation ... 47

5.4 Litteraturens betydning i mødet med sørgende læsere ... *49*
5.4.1 Familiekonteksten som læseudgangspunkt ... 49
5.4.2 Genkendelse ... 50
5.4.3 Følelsesmæssige reaktioner i mødet med teksten ... 52
5.4.4 Litteraturens rolle i meningsskabelse ... 54
5.4.5 Sorg, tavshed og muligheden for at sætte ord på tab ... 55
5.4.6 Når sorgen ikke bliver italesat ... 57

5.5 Afrunding ... *58*

6 Diskussion **60**

6.1 Litteraturens potentiale i sorgprocesser *60*

6.2 Metodiske refleksioner *62*

7 Konklusion **64**

8 Litteraturliste **66**

1 Indledning

"For ethvert menneskeliv vil være fyldt med glæder og sorger. Forskellen er, at glæderne kan vi miste igen, sorgerne må vi lære at leve med resten af livet." (Guldin, 2018, s. 10)

Sorg er et grundvilkår i det menneskelige liv. Når et menneske dør, forandres tilværelsen for dem, der står tilbage, og det velkendte kan miste sin stabilitet og sammenhæng. Sorgen kan opleves som både en kropslig, følelsesmæssig og eksistentiel tilstand, hvor sproget kommer til kort, og hvor tid og virkelighed forskyder sig. Samtidig er sorg en erfaring, som alle mennesker på et tidspunkt konfronteres med, fordi den udspringer af de relationer og den kærlighed, der knytter mennesker til hinanden.

På trods af sorgens almenmenneskelige karakter er død og tab fortsat emner, der for mange kan være vanskelige at tale om. I et samfund præget af effektivitet, udvikling og fokus på trivsel kan der være begrænset plads til det smertefulde og langvarige. Sorgen bliver derfor ikke alene en individuel erfaring, men også noget, der kan være svært at dele med andre og sætte ord på.

I de senere år er der dog opstået en stigende offentlig opmærksomhed på sorg og død. Initiativer som eksempelvis DR's temauge om døden (DR, 2026) peger på et ønske om at skabe større åbenhed omkring livets afslutning og bidrage til en aftabuisering af sorgen. Denne udvikling ses også i samtidslitteraturen, hvor sorg i stigende grad træder frem som et dominerende tema. Særligt inden for den autofiktive litteratur undersøges personlige tabserfaringer i et spændingsfelt mellem levet erfaring og litterær form.

Et værk, der i særlig grad har markeret sig i denne sammenhæng, er *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017) af Naja Marie Aidt, som danner grundlag for analysen i dette speciale. Værket har været genstand for betydelig opmærksomhed og en række analyser, hvilket betyder, at der allerede eksisterer etablerede fortolkninger af værket. Dette speciale placerer sig i forlængelse af dette forskningsfelt, men adskiller sig ved at undersøge værkets betydning i en konkret sorgkontekst. Fokus rettes mod, hvordan litteraturen kan skabe genkendelse, affektive reaktioner og meningsskabelse hos læsere med egne erfaringer med tab. Specialet har derfor et anvendelsesorienteret og empirisk perspektiv på sorglitteraturens betydning.

Interessen for dette felt udspringer ikke alene af en litteraturvidenskabelig nysgerrighed, men også af en personlig erfaring. Min storebror døde syv år før jeg blev født, og jeg er derfor vokset op i en familie præget af en stor sorg. Denne sorg har været vanskelig at tale om, hvilket har vakt en

interesse for at undersøge, om litteratur kan bidrage til at skabe et sprog for sorg og åbne for nye måder at forstå og bearbejde tab på.

Med udgangspunkt i denne problemstilling kombinerer specialet en tekstanalytisk tilgang med kvalitative, semistrukturerede interviews med min mor og mine to søstre. Hvor den tekstnære analyse undersøger, hvordan sorgen fremstilles æstetisk i værket, giver interviewene indsigt i, hvordan teksten opleves og fortolkes i lyset af konkrete erfaringer med tabet af et nært familiemedlem.

Teoretisk tager specialet afsæt i en kombination af sorgteori, affektteori og et postkritisk perspektiv. Dette perspektiv muliggør en undersøgelse af, hvordan værket kan engagere læseren og indgå i en sorgproces. Derudover inddrages nyere sorgteori, herunder Mai-Britt Guldins forståelse af sorg som en proces, hvor den efterladte forsøger at skabe mening i en forandret livssituation.

Specialet placerer sig således i krydsfeltet mellem litterær analyse og levede erfaringer og undersøger både, hvordan sorg fremstilles i litteraturen, og hvordan sorglitteratur kan få betydning for den, der læser. På denne baggrund lyder specialets problemformulering:

Hvordan fremstilles og bearbejdes sorg i *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017), og hvordan kan værket i mødet med læsere, der har oplevet lignende sorg, bidrage til genkendelse og meningsskabelse i en konkret sorgproces?

2 Metode

I de følgende afsnit redegøres der for specialets metodiske ramme, der danner grundlag for undersøgelsen samt de metodiske valg og fravalg, som er foretaget med henblik på at kunne undersøge og besvare problemformuleringen.

2.1 Afgrænsning

I afgrænsningen af undersøgelsens genstandsfelt er der truffet et bevidst valg om kun at fokusere på ét litterært værk, nemlig *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017) af Naja Marie Aidt (herefter kun omtalt *Carls bog*). Dette værk udgør, i samspil med semistrukturerede interviews med min mor og mine to søstre, det empiriske og analytiske grundlag for specialet. Valget af netop dette værk er motiveret af en interesse for sorg som tematik i dansk samtidslitteratur, hvilket også afspejler sig i, at det teoretiske fundament primært tager afsæt i nyere sorgteori. For at nuancere denne tilgang inddrages dog også en kort historisk gennemgang af sorgforståelser, som bidrager til at kontekstualisere de nutidige perspektiver.

Valget af *Carls bog* er imidlertid ikke alene fagligt begrundet, men også personligt forankret. Værkets skildring af tab og sorg vækker genkendelse i relation til min egen families erfaringer. I 1993 mistede min familie min storebror under tragiske omstændigheder, hvilket har haft en vedvarende betydning for familiens liv. Mine forældre mistede deres søn, mine søstre deres bror, og jeg selv er vokset op i en familie, hvor sorgen har været til stede, men vanskelig at italesætte. Denne baggrund danner et væsentligt udgangspunkt for undersøgelsen, idet jeg ønsker at undersøge, hvorvidt *Carls bog* ligeledes vækker genkendelse hos min mor og mine søstre, samt hvilken betydning denne genkendelse har for deres individuelle oplevelse og bearbejdning af sorg. Dette udgør en central del af besvarelsen af specialets andet undersøgelsesspørgsmål.

Metodisk kombinerer specialet en tekstanalytisk tilgang med kvalitative interviews. Som analytisk redskab anvendes indledningsvist en nykritisk inspireret nærlæsning med fokus på værkets formelle og æstetiske træk, herunder sprog, komposition og genre. Inden for nykritikken betragtes teksten som en helhed, hvor de enkelte elementer indgår i en samlet betydningsdannelse, og hvor analysen søger at identificere det særlige ved teksten (Larsen, 2014, s. 33). Denne tilgang indebærer desuden et ideal om analytisk distance, hvor fortolkningen baseres på tekstnære iagttagelser frem for subjektive vurderinger. Som det formuleres, lægges der vægt på "korrespondancen mellem sensitiv tekstiagttagelse og kritisk refleksion frem for subjektiv holdningstilkendegivelse og meddigten fra kritikerens side" (Ibid., s. 42). Samtidig suppleres den tekstnære analyse med et kontekstuelt

perspektiv. Leif Søndergaard fremhæver, at en teksts betydning ikke kan forstås isoleret fra de sammenhænge, den indgår i, og han definerer kontekst som de "historiske, kulturelle og samfundsmæssige forhold uden for den litterære tekst, som teksten refererer til, som influerer på teksten, og som er med til at bestemme dens betydningsindhold" (Søndergaard, 2003, s. 173). På denne baggrund inddrages relevante kontekstuelle perspektiver i analysen, særligt i relation til sorgens kulturelle og kropslige forhold. I forlængelse heraf arbejdes der med en forståelse af, at det er værket selv, der peger på, hvilke kontekster der er relevante at inddrage i fortolkningen (Ibid., s. 179).

For at kunne undersøge værkets betydning i et modtagerperspektiv inddrages de semistrukturerede interviews med min mor og mine to søstre. Disse interviews giver mulighed for at belyse, hvordan *Carls bog* opleves og fortolkes i lyset af konkrete, levede erfaringer med sorg. Interviewene gør det således muligt at undersøge forholdet mellem tekst og læser og at få indsigt i, hvordan litteraturen kan skabe affektive reaktioner og genkendelse. Denne del af analysen tager afsæt i et postkritisk perspektiv med inspiration fra Rita Felski, hvor fokus rettes mod litteraturens virkning hos læseren. Felski understreger, at litterære reaktioner ikke alene er fortolkende, men også affektive, idet de "ikke kun [er] kognitive og fortolkende, men også følelsesmæssige" (Felski, 2019, s. 9). Derudover fremhæver hun litteraturens anvendelighed og dens "kamæleonlignende evne til at påtage sig mange forskellige roller og funktioner" (Ibid., s. 10). Med dette udgangspunkt undersøges det, hvordan *Carls bog* kan skabe genkendelse, engagement og refleksion hos læseren, samt hvilken rolle litteraturen kan spille i en sorgproces.

Samlet set kombinerer specialet således en tekstanalytisk og en empirisk tilgang, hvilket muliggør en undersøgelse af både værkets æstetiske udtryk og dets betydning i mødet med konkrete læsere. Denne kombination bidrager til en nuanceret forståelse af litteraturens potentiale i relation til sorg som både tematisk og erfaringsmæssigt fænomen. I de følgende afsnit vil de semistrukturerede interviews opbygning og tilgang blive uddybet yderligere.

2.2 Semistrukturerede interviews

I dette speciale anvendes semistrukturerede interviews som en metode til indsamling af empirisk materiale med henblik på at opnå indsigt i min families oplevelser af *Carls bog* samt deres egne erfaringer med sorg. Interviewene tager afsæt i en på forhånd udarbejdet interviewguide (Bilag 1), der strukturerer samtalen om analysens centrale temaer, herunder affektive reaktioner, genkendelse, sorgprocesser og litteraturens betydning i disse processer. Den semistrukturerede interviewform giver

mulighed for fleksibilitet, idet intervieweren kan følge op på informanternes udsagn og forfølge nye perspektiver, der opstår i løbet af samtalen (Brinkmann & Pedersen, 2020, s. 43–44).

2.2.1 Interviewets tilrettelæggelse og gennemførelse

Interviewene gennemføres som individuelle samtaler, hvilket vurderes at skabe gunstige betingelser for en åben og nuanceret dialog. De er struktureret således, at de indledes med åbne og mindre følsomme spørgsmål om mine familiemedlemmers læseoplevelse. Herefter bevæger samtalen sig gradvist mod mere personlige og potentielt sårbare emner, herunder deres egne erfaringer med sorg. Denne progression har til formål at understøtte en tryg interviewsituation og give dem mulighed for gradvist at engagere sig i undersøgelsens tematik. Interviewguiden fungerer som en overordnet ramme for samtalen, men anvendes ikke som en rigid struktur. I overensstemmelse med den kvalitative interviewtradition forstås interviewet som en dynamisk proces, hvor viden skabes i samspillet mellem interviewer og informant (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 4). Dette indebærer, at der løbende kan stilles uddybende spørgsmål med henblik på at nuancere og præcisere deres udsagn.

2.2.2 Skabelse af et trygt interviewrum

Da undersøgelsen omhandler sorg og personlige tabserfaringer, er det afgørende at etablere et trygt og tillidsfuldt rum for informanterne. Dette indebærer blandt andet, at interviewene afholdes i rolige og velkendte omgivelser, hvor de oplever en grad af komfort og tryghed. Derudover tilstræbes en anerkendende og lyttende tilgang, hvor deres perspektiver mødes uden vurdering i selve interviewsituationen. Det skal også anerkendes, at interviewene kan aktualisere følelser og minder, der kan være forbundet med ubehag eller sårbarhed. Jeg har derfor et ansvar for at være opmærksom på deres reaktioner og for løbende at kunne tilpasse interviewets forløb. Dette kan eksempelvis indebære at give plads til pauser, ændre emne eller undlade at forfølge bestemte spørgsmål, hvis de opleves som for grænseoverskridende.

Som en del af denne etiske tilgang informeres mine familiemedlemmer forud for interviewet om undersøgelsens formål, interviewets karakter samt deres rettigheder, herunder muligheden for at undlade at besvare spørgsmål eller trække sig fra undersøgelsen. De har derfor også underskrevet en samtykkeerklæring, som de til enhver tid har kunne trække tilbage. Dette er i overensstemmelse med kvalitative forskningsprincipper om informeret samtykke og respekt for deltagerens integritet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 107).

2.2.3 Etiske overvejelser i brugen af familiemedlemmer som informanter

Anvendelsen af familiemedlemmer som informanter indebærer en række særlige etiske og metodiske overvejelser. Den eksisterende relation mellem min familie og jeg kan bidrage til en øget grad af tillid og åbenhed, hvilket potentielt kan føre til mere nuancerede og personlige udsagn. Samtidig kan relationen indebære en risiko for, at de føler sig forpligtede til at deltage eller til at formulere sig på bestemte måder. For at imødegå denne problematik understreges det eksplicit, at deltagelsen er frivillig, og at der ikke er nogen forventning om bestemte svar.

Endvidere må min dobbelte rolle som både familiemedlem og interviewer adresseres. Denne position kan medføre forforståelser og følelsesmæssig involvering, som kan påvirke både interviewsituationen og den efterfølgende analyse. I forlængelse heraf bliver refleksivitet et centralt metodisk princip, hvor jeg løbende forholder mig kritisk til egen position og dens betydning for undersøgelsen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108).

2.2.4 Metodiske implikationer og undersøgelsens kvalitet

Valget af familiemedlemmer som informanter har konsekvenser for undersøgelsens videnskabelige kvalitet, herunder spørgsmål om validitet, reliabilitet og generaliserbarhed. Da undersøgelsen baserer sig på et begrænset og kontekstspecifikt empirisk grundlag, er det ikke muligt at foretage statistisk generalisering til en bredere population (Bryman, 2016, s. 384). Til gengæld muliggør den tætte relation til informanterne en dybdegående indsigt i deres erfaringer, hvilket kan bidrage til en øget forståelse af de undersøgte fænomener. Undersøgelsen kan således sigte mod analytisk generalisering, hvor de konkrete analyser kan bidrage med perspektiver, der rækker ud over den specifikke case (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 310). Derudover indebærer min personlige involvering en potentiel risiko for bias i fortolkningen af materialet. For at imødegå dette tilstræbes en systematisk og transparent analyseproces, hvor empirien løbende relateres til de anvendte teoretiske perspektiver. På denne måde søges en balancering mellem nærhed og analytisk distance, således at undersøgelsens fortolkninger fremstår velbegrundede og metodisk reflekterede.

Med dette metodiske afsæt er rammerne for undersøgelsen fastlagt. Den tekstanalytiske tilgang kombineret med de semistrukturerede interviews danner grundlag for at undersøge både værkets æstetiske udtryk og dets betydning i mødet med konkrete læsere. For at kunne analysere disse aspekter er det imidlertid nødvendigt at etablere et teoretisk fundament. I det følgende præsenteres derfor de centrale teoretiske perspektiver, der danner grundlag for specialets analyse.

3 Teori

Analysen af den udvalgte empiri tager udgangspunkt i en række forskellige teoretiske perspektiver. Først præsenteres en generel redegørelse for sorg som fænomen. Her redegøres der både for sorgens historiske udvikling og for de centrale reaktioner og processer, der typisk indgår i en sorgproces. Derudover inddrages mere specifikke begreber fra sorgforskningen, som også kan ses i relation til affektteoretiske tilgange. Ud over de følelser og erfaringer, der ofte forbindes med sorg, anvendes begreber som kropshukommelse, vedvarende bånd og sporbærere, som uddybes senere i teoriafsnittet.

Sorgens følelsesmæssige og kropslige karakter gør det også relevant at inddrage affektteori som analytisk ramme. I den forbindelse introduceres affektteoriens udvikling og centrale bidrag, med særligt fokus på teoretikere som Brian Massumi og Sara Ahmed. I forlængelse heraf præsenteres den affektive narratologi, hvor især Per Thomas Andersens begreber og perspektiver er centrale for specialets analyse. Her bliver blandt andet begreber om emotionelle rum og tid vigtige redskaber til at undersøge, hvordan sorgens erfaring formidles i litteraturen.

Da specialet beskæftiger sig med sorg i autofiktiv litteratur, inddrages desuden en autofiktiv læsetilgang. Denne tager udgangspunkt i Stefan Kjerkegaards forståelse af autofiktion og anvendes til at belyse forholdet mellem den personlige erfaring og den litterære fremstilling. I denne sammenhæng spiller også parateksten en rolle. Gérard Genettes begreb om paratekst introduceres derfor og perspektiveres yderligere.

Afslutningsvis redegøres der for teori om litteratur i brug. Denne teori inddrages, fordi specialet ikke blot interesserer sig for værkets æstetiske og tematiske fremstilling af sorg, men også for hvordan litteraturen virker i mødet med konkrete læsere. Teorien skaber således et grundlag for at undersøge, hvordan *Carls bog* kan fremkalde genkendelse, affektive reaktioner og meningsskabelse hos mennesker med egne erfaringer med sorg og tab.

3.1 Hvad er sorg?

Både Svend Brinkmann, professor i psykologi, og Mai-Britt Guldin, psykolog og professor, beskriver sorg som et fundamentalt menneskeligt fænomen. Ifølge Guldin rummer sorg ikke alene følelsen af tab, men også den proces, hvor den efterladte forsøger at begribe og tilpasse sig den nye virkelighed, som opstår efter tabet. Som hun formulerer det, omfatter sorg "både den basale følelse af tab og hele den proces og alle de følelser, vi skal igennem, når vi mister og forsøger at forstå tabets virkelighed" (Guldin, 2018, s. 8). Sorgen består således både af selve følelsen og af den længerevarende

bearbejdning, der følger i kølvandet på dødsfaldet. Brinkmann fremhæver ligeledes sorg som en grundlæggende menneskelig erfaring og beskriver den som det punkt, hvor kærlighed og død mødes. Han understreger, at mennesket, i kraft af sin evne til at indgå i dybe relationer og samtidig være bevidst om døden som et uundgåeligt vilkår, har en særlig forudsætning for at opleve sorg, idet det er "en nødvendig betingelse for at kunne føle genuin sorg" (Brinkmann, 2018, s. 14). I denne forstand bliver sorgen et udtryk for de stærke bånd, der eksisterer mellem mennesker.

Brinkmann argumenterer desuden for, at sorg kan forstås som en af de fundamentale følelser på linje med angst, skam og skyld. Disse følelser hænger sammen med menneskets evne til refleksion og selvforståelse og er derfor centrale for det at være et menneskeligt selv, idet de "repræsenterer måder hvorpå mennesker manifesterer deres udviklede evner til at forstå og reflektere over eksistentielle vilkår" (Brinkmann, 2018, s. 82). Derudover skelner han mellem sorg og de øvrige grundlæggende følelser. Mens angst, skyld og skam i høj grad relaterer sig til menneskets moralske selvforståelse, ses sorgen mere direkte på vores relationer til andre mennesker. Han påpeger at sorgen viser, at "vores liv leves i netværk af forpligtende, følelsesmæssige relationer til konkrete andre" (Ibid., s. 72). Sorgen opstår netop i erkendelsen af, at et menneske, som har haft betydning for os, ikke længere er til stede. På den måde er sorgen tæt forbundet med kærlighed og tilknytning.

På samme måde kan sorg ikke alene forstås som en enkeltstående følelse, men også som et forløb, der udvikler sig over tid. Efter et dødsfald vil mange gennemgå en proces, hvor tabet gradvist erkendes og integreres i den nye livssituation. Brinkmann fremhæver at sorg indebærer en erkendelsesproces, hvor følelsen "repræsenterer en (an-)erkendelse af tabet" (Brinkmann, 2018, s. 133). Derfor beskrives sorg ofte både som en grundlæggende følelsesmæssig erfaring og som en proces, der udspiller sig over længere tid. Opfattelsen af sorg og dens forløb har imidlertid ændret sig gennem historien, og forskellige teorier har på forskellig vis forsøgt at forklare, hvordan mennesker håndterer og lever med tab. I den forbindelse er det relevant at se nærmere på, hvordan forståelsen af sorg har udviklet sig gennem tiden.

3.1.1 Sorgens historik

Sociologen Michael Hviid Jacobsen peger på, at vores samtid i stigende grad er præget af opmærksomhed på sorg og tab, hvilket har ført til betegnelsen "sorgens århundrede" (Sørensen, 2017). For at kunne forstå denne udvikling, er det relevant at se nærmere på, hvordan sorg og sorgteori historisk har forandret sig. Ifølge Brinkmann har opfattelser af død og sorg udviklet sig parallelt med samfundets stigende individualisering. Hvor sorg tidligere var tæt knyttet til fælles ritualer og faste kulturelle praksisser, er den i dag i højere grad blevet et individuelt anliggende, hvor den enkelte selv

må finde sin måde at håndtere tabet på (Brinkmann, 2018, s. 39). I denne sammenhæng henviser Brinkmann til dødsforskeren Tony Walters periodisering af sorgens nyere historie. Walter opdeler udviklingen i tre overordnede faser: perioden 1800–1950, som kendetegnes ved victoriatidens æstetiske dyrkelse af sorgen; perioden 1950–1980, hvor modernistiske sorgteorier med fokus på sorgarbejde og faser dominerede; samt perioden fra 1980 og frem, hvor sorg i stigende grad forstås som en individualiseret og subjektiv erfaring, hvor mennesker sørger på forskellige måder (Brinkmann, 2018, s. 39; Walter, 1999, s. 207). Denne opdeling giver et overblik over, hvordan forståelsen af sorg gradvist har ændret karakter, men udviklingen kan uddybes yderligere gennem centrale bidrag fra sorgforskningen.

Ester Holte Kofod, Adjunkt ved Københavns professionshøjskole og Aalborg Universitet, beskriver, at sorg frem til det 20. århundrede primært blev behandlet inden for kunst, religion og poesi, hvor sorgen blev fremstillet og fortolket gennem æstetiske og religiøse udtryk (Kofod, 2021, s. 23). I denne periode var sorgen i høj grad et kulturelt og symbolsk fænomen, der blev formidlet gennem kunstneriske og religiøse fortællinger. I begyndelsen af det 20. århundrede opstod der imidlertid nye psykologiske tilgange til sorg, som ændrede forståelsen af tab. En central teoretiker i denne udvikling var Sigmund Freud. Selvom hans teorier i dag ofte betragtes som udgangspunkt for senere videreudviklinger, var hans arbejde med til at sætte sorg på dagsordenen inden for psykologien (Guldin, 2018, s. 42). Freud formulerede sin sorgteori i en historisk kontekst præget af de omfattende tab under Første Verdenskrig. Med begrebet *sorgarbejde* beskrev han sorg som en proces, hvor den efterladte gradvist må løsrive sig følelsesmæssigt fra den afdøde. Tabet indebærer ifølge denne forståelse en "smertefuld, emotionel løsrivelsesproces" (Kofod, 2021, s. 25). I denne proces skal den sørgende gennem forskellige faser, ofte beskrevet som chok, reaktion, bearbejdning og nyorientering (Ibid.).

Freuds model blev senere kritiseret for at fremstille sorg som et for fastlagt og skematisk forløb (Guldin, 2018, s. 43). Selvom teorien i dag ikke længere anses for fuldt dækkende, illustrerer den en vigtig historisk forståelse af sorg, hvor målet var, at den sørgende skulle komme videre og frigøre sig fra relationen til den afdøde. Denne opfattelse kan også ses i sammenhæng med modernitetens idealer om autonomi og selvstændighed, hvor sorg blev forstået som en individuel proces, der skulle føre til en form for følelsesmæssig løsrivelse (Kofod, 2021, s. 27).

I de senere årtier er denne forståelse blevet udfordret af nyere sorgteorier. Et perspektiv er teorien om vedvarende bånd, som siden 1990'erne har haft stor indflydelse på sorgforskningen. Perspektivet blev blandt andet formuleret i antologien *Continuing Bonds: New Understandings of Grief* (1996).

Her fremføres det, at døden ikke nødvendigvis afslutter relationen mellem den afdøde og de efterladte, men snarere afslutter et liv, mens relationen kan fortsætte i andre former (Kofod, 2021, s. 30). Teorien indebærer ikke en fuldstændig afvisning af tidligere løsrivelsesteorier, men peger på, at forbindelsen mellem levende og døde ofte fortsætter gennem minder, symboler og følelsesmæssige relationer.

At denne tilgang fik større udbredelse i slutningen af det 20. århundrede, kan blandt andet ses i lyset af bredere sociokulturelle forandringer. I takt med postmodernismens fremvækst i Vesten blev der større fokus på subjektive erfaringer og på udveksling af personlige fortællinger. Samtidig gjorde nye kommunikationsformer, blandt andet internettets udbredelse, det lettere at dele erfaringer med sorg og tab (Kofod, 2021, s. 31). Udviklingen førte til det, der i sorgforskningen ofte omtales som "sorgens vending", hvor interessen i højere grad blev rettet mod de sociale, kulturelle og relationelle forhold, der former menneskers oplevelse af tab (Ibid., s. 36). Kofod sammenfatter denne udvikling således:

"Hvor de freudiansk informerede sorgteorier udlagde tabet som objekttab, der gennem løsrivelse kunne erstattes af nye relationer, er tendensen i vores tid, at menings- og identitetstab tænkes at kunne erstattes med ny mening og ny identitet. Hvor man i de traditionelle sorgteorier var tilbøjelig til at sygeliggøre manglende løsrivelse fra det tabte objekt, ser vi i nyere sorgforskning den samme sygeliggørelse af manglende meningsskabelse" (Kofod, 2021, s. 37).

Kofod beskriver hvordan forståelsen af sorg har bevæget sig fra et fokus på følelsesmæssig løsrivelse til et fokus på meningsskabelse. Hvor tidligere teorier lagde vægt på, at relationen til den afdøde skulle ophøre, er der i nyere forskning større opmærksomhed på, hvordan mennesker skaber ny mening og identitet efter et tab. Sorgen kan blive en proces, hvor den sørgende gradvist integrerer tabet i sin livsfortælling. Denne udvikling rejser så spørgsmålet om, hvorvidt også nutidens sorgforståelser kan indebære en form for sygeliggørelse, hvis den sørgende ikke formår at skabe mening i tabet. Dette spørgsmål ligger op til en diskussion af, hvordan sorg forstås og håndteres i samtidens forskning og kultur.

3.1.2 Sorg som diagnose

Nyere sorgforskning har i høj grad udviklet sig i forbindelse med, at Verdenssundhedsorganisationen har introduceret en egentlig diagnose relateret til langvarig sorg. I den ellevte udgave af WHO's internationale klassifikation af sygdomme, ICD-11, indgår diagnosen "prolonged grief disorder", som

på dansk ofte oversættes til "vedvarende sorgforstyrrelse" (WHO, u.d.). Diagnosen beskriver en tilstand, der kan opstå efter dødsfaldet af en nærtstående person, eksempelvis en partner, forælder eller et barn. Ifølge WHO er tilstanden karakteriseret ved en intens og vedvarende følelsesmæssig smerte, der strækker sig over mindst seks måneder. Den sørgende kan i denne periode opleve stærke følelser som tristhed, vrede, skyld eller fornægtelse, ligesom følelsesmæssig følelsesløshed kan forekomme. Derudover kan personer med vedvarende sorgforstyrrelse have vanskeligt ved at acceptere dødsfaldet eller opleve en følelse af at have mistet en del af sig selv (Ibid.).

Netop denne oplevelse er imidlertid noget, som også ses som en naturlig del af sorgens erfaring. Brinkmann påpeger eksempelvis, at følelser af tomhed, fortrængning og passivitet kan være en del af den almindelige sorgreaktion (Brinkmann, 2018, s. 89). Forskellen mellem det, der betegnes som almindelig sorg, og det, der diagnosticeres som vedvarende sorgforstyrrelse, ligger derfor primært i sorgens varighed og intensitet. I denne sammenhæng understreger Brinkmann, at sorg ikke blot kan forstås som en passiv tilstand, men snarere som en respons på en relation, der er blevet forandret eller afsluttet. Han formulerer det: "[Så] viser sorg hen til den kærlighed, man har til en person, der er gået bort, og dermed repræsenterer følelsen en (an-)erkendelse af tabet" (Brinkmann, 2018, s. 133). Sorgen kan altså ses som en proces, hvor den efterladte gradvist forholder sig til og erkender tabet.

I ICD-11 fremhæves det også, at diagnosen først kan stilles, når sorgreaktionen varer længere end det, der anses for normalt i den pågældende kulturelle og sociale sammenhæng. Dette beskrives blandt andet således: "The grief response has persisted for an atypically long period of time following the loss […] and clearly exceeds expected social, cultural or religious norms for the individual's culture and context" (WHO, u.d.). Med andre ord afhænger vurderingen af, hvornår sorg betragtes som atypisk, også af de kulturelle normer og forventninger, der eksisterer omkring sørgeperioder i forskellige samfund.

Indførelsen af diagnosen har givet anledning til debat blandt forskere og fagpersoner. I en dansk sammenhæng repræsenterer Guldin en position, hvor diagnosen ikke nødvendigvis opfattes som problematisk i sig selv, men snarere som et redskab, der kan gøre det lettere at tilbyde hjælp til mennesker, der oplever en særlig langvarig og belastende sorgproces (Niedziella, 2018). Brinkmann indtager derimod en mere kritisk holdning til diagnosen. Han understreger, at sorg i udgangspunktet bør forstås som et grundlæggende vilkår ved det at være menneske og ikke som en sygdom. Han mener derudover at sorg i nogle tilfælde udvikler sig til psykiske tilstande som eksempelvis depression, som bør diagnosticeres og behandles. Det betyder dog ikke, at selve sorgen bør gøres til

en sygdomskategori. Personer, der oplever langvarig og intens sorg, bør derfor tilbydes støtte og behandling, men uden at sorg nødvendigvis sygeliggøres (Brinkmann, 2018, s. 209).

3.1.3 Sorgprocessen

Dette afsnit præsenterer nogle af de mest udbredte følelser, tanker og erfaringer, der kan opstå i en sorgproces. Formålet er at skabe en grundlæggende forståelse af sorg ud fra et videnskabeligt perspektiv. En sorgproces kan rumme mange forskellige psykiske og kropslige reaktioner, og disse tilstande vil senere blive belyst gennem affektteoretiske perspektiver. Inden dette perspektiv inddrages, er det dog nødvendigt først at beskrive nogle af de reaktioner, der typisk forbindes med sorg. De følelser og tanker, der kan opstå hos den sørgende, præsenteres derfor med udgangspunkt i den psykologiske litteratur, der tidligere er inddraget i specialet. Som det fremhæves i sorgforskningen, indebærer sorg både følelsesmæssige, kognitive og kropslige reaktioner, der tilsammen udgør en kompleks proces (Guldin, 2018, s. 8). Nogle begreber forklares nærmere ved hjælp af de anvendte kilder eller ordbogsdefinitioner, mens andre reaktioner anses for umiddelbart forståelige.

En af de reaktioner, der ofte fremhæves i forbindelse med sorg, er chok. Chok indgår blandt andet som en del af Sigmund Freuds klassiske sorgteori, hvor sorg forstås som en proces, der indebærer en række psykiske reaktioner efter et tab (jf. afsnit 3.1.1). Ifølge Den Danske Ordbog kan chok beskrives som en "psykisk krisetilstand i form af for eksempel sløvhed, forvirring eller handlingslammelse, fremkaldt af en rystende begivenhed" (Den Danske Ordbog, u.d., "chok"). Reaktionen kan således indebære både psykiske og kropslige symptomer og kan opstå som en umiddelbar respons på en voldsom begivenhed, eksempelvis et dødsfald. I forbindelse med sorg kan den sørgende også opleve følelser som tristhed, fortvivlelse og afmagt, hvilket understøttes af Guldins forståelse af sorg som en proces, der rummer mange forskellige følelsesmæssige tilstande (Guldin, 2018, s. 8). Derudover kan dødsfaldet i nogle tilfælde blive fortrængt. Den Danske Ordbog beskriver fortrængning som "det (ubevidst) at undertrykke eller afvise ubehagelige tanker eller forestillinger, så de kun optræder i underbevidstheden" (Den Danske Ordbog, u.d., "fortrængning"). I denne sammenhæng kan fortrængning fungere som en psykologisk beskyttelsesmekanisme, hvilket stemmer overens med Freuds forståelse af psykiske forsvarsmekanismer.

Fortrængning kan også komme til udtryk gennem en form for overaktivitet, hvor den sørgende konstant beskæftiger sig med forskellige aktiviteter for at undgå at forholde sig til tabet. En sorgproces kan rumme en række stærke følelser som vrede, skyld, skam og angst, hvilket understøtter Brinkmanns pointe om, at sorg er tæt forbundet med andre fundamentale følelser og menneskets

refleksive forhold til sig selv og sine relationer (Brinkmann, 2018, s. 82). Parallelt med disse intense følelser kan der også opstå en oplevelse af følelsesmæssig tomhed eller følelsesløshed. Denne tilstand kan fremstå paradoksal, da sorgen ofte forbindes med stærke følelser, men kan forstås som en del af den psykologiske reaktion på et overvældende tab. I nogle situationer kan sorgen endda ledsages af en følelse af lettelse, hvilket eksempelvis kan forekomme hos pårørende til mennesker, der gennem længere tid har været alvorligt syge, og hvor døden derfor kan opleves som en afslutning på en lidelse (Guldin, 2018, s. 23).

En anden reaktion, der kan opstå i forbindelse med sorg, er det, Guldin betegner som "magisk tænkning". Hun beskriver dette som en tilstand, hvor mennesker i belastende eller stressede situationer kan have vanskeligt ved at skelne mellem ønsketænkning og virkelighed. Hun formulerer det ved, at vi i sådanne situationer kan "have svært ved at skelne mellem vores ønsketænkning og virkeligheden. Vi kan komme til at tro, at vi ved hjælp af bestemte tanker, følelser eller små ritualer kan påvirke omgivelserne i unaturlig grad eller endda ændre fortiden" (Guldin, 2018, s. 17–18). Magisk tænkning kan derfor give anledning til en oplevelse af uvirkelighed, hvor den sørgende eksempelvis forestiller sig, at dødsfaldet ikke har fundet sted, eller at situationen på en eller anden måde kan ændres.

Det er vigtigt at understrege, at denne gennemgang ikke udgør en fuldstændig beskrivelse af alle de reaktioner, der kan forekomme i en sorgproces. Menneskers måder at sørge på varierer betydeligt, og sorg kan derfor komme til udtryk på mange forskellige måder. Som Guldin understreger, er sorg en individuel proces, der formes af både personlige og relationelle forhold (Guldin, 2018, s. 12). Afsnittet skal derfor primært forstås som en overordnet introduktion til nogle af de mest almindelige følelsesmæssige og mentale reaktioner, der ofte forbindes med sorg.

3.1.4 Kropslig sorg

Kroppen spiller også en central rolle i sorgprocesser, og særligt begrebet *kropshukommelse* kan være med til at belyse, hvordan relationen til den afdøde fortsætter efter dødsfaldet. Som tidligere nævnt har nyere sorgforskning i stigende grad rettet opmærksomheden mod det naturlige i, at mennesker opretholder en forbindelse til den afdøde. Denne forståelse er blandt andet blevet beskrevet gennem begrebet *continuing bonds* eller *vedvarende bånd* (Køster, 2021, s. 237). I denne sammenhæng kan kropshukommelsen være en vigtig faktor, fordi relationer til andre mennesker ikke alene lagres som bevidste minder, men også som kropslige erfaringer.

Kropshukommelse skal ikke forstås som en hukommelse om kroppen, men snarere som kroppens egen måde at huske på. Det kan eksempelvis ses i færdigheder som at cykle eller strikke,

hvor kroppen kan udføre handlinger uden nødvendigvis at reflektere bevidst over dem. Denne form for hukommelse aktiveres typisk i situationer, hvor kroppen befinder sig i en bestemt kontekst (Ibid., s. 242). Ifølge sorgforskeren Allan Køster, kan kropshukommelsen betragtes som en grundlæggende form for hukommelse, der er med til at skabe en oplevelse af genkendelse, tryghed og hjemlighed i verden (ibid.). I relation til sorg betyder det, at bestemte personer kan efterlade et kropsligt aftryk hos dem, der står tilbage. Den afdødes særlige måder at være til stede på, eksempelvis gennem duft, stemme eller mimik, kan fortsat eksistere som sanselige spor i den sørgendes kropslige erfaring (Ibid., s. 243).

Kropshukommelsen kan over tid svækkes eller gradvist forsvinde. Når den kropslige fornemmelse af den afdøde aftager, kan dette for nogle sørgende opleves som en form for "anden død", hvor forbindelsen til den afdøde bliver mindre sanseligt nærværende (Ibid., s. 248–249). For at modvirke denne oplevelse, kan mennesker anvende forskellige former for erindringspraksisser, der hjælper med at fastholde den kropslige forbindelse til den afdøde. I denne sammenhæng introducerer Køster begrebet *sporbærere*, der betegner forskellige former for stedfortrædere eller symboler, som kan fremkalde minder og sanselige fornemmelser af den afdøde. Sporbærere kan bestå af konkrete genstande, bestemte steder eller ritualiserede handlinger, der på forskellig vis knytter sig til den afdødes liv. Eksempelvis kan nogle mennesker gemme eller anvende afdødes tøj og smykker for at bevare en sanselig forbindelse til personen, blandt andet gennem duft eller fysisk berøring (Ibid., s. 251). Ligeledes kan bestemte praksisser fungere som sporbærere, såsom at besøge et gravsted, gå en bestemt tur eller tænde et lys til minde om den afdøde. Disse handlinger kan aktivere kropshukommelsen og dermed bidrage til at opretholde en oplevelse af forbindelse.

Der er imidlertid forskel på, hvordan voksne og børn forholder sig til sådanne sporbærere. Voksne har typisk større mulighed for selv at regulere, hvor meget de omgiver sig med genstande eller praksisser, der fremkalder minder om den afdøde. Børn og unge er derimod ofte afhængige af de rammer, som deres omsorgspersoner skaber omkring dem (Ibid., s. 252). Det betyder, at den tilbageværende omsorgsgivers håndtering af minder og sporbærere kan få betydning for barnets sorgproces. Hvis en forælder eksempelvis fastholder et meget intensivt minde om den afdøde gennem mange år, kan barnet opleve en form for følelsesmæssigt pres eller føle et ansvar for den efterladte forælder. Omvendt kan en situation, hvor alle spor efter den afdøde hurtigt fjernes, også gøre det vanskeligere for barnet at fastholde en sanselig eller følelsesmæssig forbindelse til den afdøde. Sporbærere kan derfor både have positive og udfordrende konsekvenser i en sorgproces. Som Køster fremhæver, viser dette for det første, at den kropslige fornemmelse af den afdøde ikke udelukkende

er et positivt fænomen, men snarere en eksistentiel faktor, der kræver en vis balance. For det andet peger det på, hvor stærk en erindringskraft der kan være forbundet med genstande, steder og praksisser (Ibid., s. 250).

Problematikken omkring børn og unges sorg efter tabet af en nærtstående, behandles også af Ditte Winther-Lindqvist, professor i pædagogisk psykologi. Hun mener, at et tidligt tab af en omsorgsperson kan øge risikoen for en række psykiske og sociale udfordringer, herunder depression, angst og posttraumatisk stress samt øget risikoadfærd i forhold til eksempelvis alkohol, stoffer og rygning (Winther-Lindqvist, 2021, s. 117). Derudover viser forskning, at børn og unge, der har oplevet alvorlige tab, ofte rapporterer flere somatiske symptomer, dårligere skolepræstationer, oplevelser af ensomhed og brud i venskaber samt en øget risiko for kriminalitet (Ibid., s. 118). Winther-Lindqvist fremhæver, at der findes en række faktorer, der kan understøtte børn og unges mulighed for at håndtere et tab på en mere hensigtsmæssig måde. Blandt disse faktorer nævnes stabilitet i hverdagen, omsorg og åbenhed i de nære relationer samt kontinuitet i skole- og fritidsliv (Ibid., s. 119). De tilbageværende omsorgsgiveres psykiske tilstande spiller også en væsentlig rolle i denne sammenhæng. Hvis omsorgspersonener selv rammes af alvorlige psykiske vanskeligheder efter tabet, kan det påvirke barnets mulighed for at tilpasse sig situationen. Winther-Lindqvist understreger: "F.eks. er depression hos den tilbageværende forælder identificeret som en udbredt risikofaktor for barnets muligheder for at tilpasse sig tabet på en hensigtsmæssig måde" (Ibid., s. 122).

Begreberne kropshukommelse og sporbærere samt Winther-Lindqvists perspektiver på børn og unges sorg vil senere blive inddraget i analysen af specialets litterære materiale. Her anvendes de som teoretiske redskaber til at undersøge, hvordan relationen til den afdøde og erfaringen af sorg kan komme til udtryk.

3.2 Affektiv analyse

På baggrund af den foregående gennemgang af sorg kan det fastslås, at sorg udgør en omfattende følelsesmæssig og kropslig omvæltning i individets liv. Denne omvæltning kommer til udtryk gennem affekter og emotioner, hvilket netop er centrale begreber inden for affektteorien. Affektteorien gør det muligt at forstå de dynamiske og ofte vanskelige tilstande, der opstår i forbindelse med sorg, og som ikke altid kan indfanges i et entydigt sprog. I forbindelse med dette er det væsentligt at understrege, at affektteorien ikke udgør én samlet teoretisk tradition, men består af forskellige tilgange, der vægter henholdsvis kroppens, sprogets og kulturens betydning forskelligt.

Historisk kan affektbegrebet spores tilbage til filosoffen Baruch Spinoza, der beskrev affekt som kroppens evne til både at påvirke og blive påvirket. Denne forståelse danner et vigtigt grundlag for

nyere affektteori, hvor affekt ikke opfattes som en stabil indre tilstand, men som en proces, der opstår i relationer mellem krop og omgivelser. I nyere tid har affektteorien fået fornyet aktualitet gennem "den affektive vending", hvor fokus i stigende grad er blevet rettet mod kroppens sansning og erfaring frem for udelukkende sproglig betydningsdannelse (Reestorff, 2016). Denne udvikling er særligt relevant i relation til sorg, da sorgen ofte netop beskrives som en erfaring, der overskrider sprogets grænser og i højere grad mærkes kropsligt.

Inden for affektteorien repræsenterer Brian Massumi, filosof og socialteoretiker, en position, hvor der skelnes mellem affekt og emotion. Hos Massumi forstås affekt som en prækognitiv intensitet, der opstår før bevidst erkendelse og sproglig artikulation, mens emotion er den efterfølgende kulturelle og sproglige bearbejdning af denne intensitet. Massumi formulerer det ved, at affekt er en "autonom intensitet" (Massumi, 2002, s. 27), hvilket indebærer, at affekt ikke fuldt ud kan fastholdes i sproget. Denne skelnen er væsentlig, fordi den viser, at ikke alle følelsesmæssige erfaringer nødvendigvis kan udtrykkes direkte, hvilket er særligt relevant i forbindelse med sorg, hvor sproget ofte opleves som utilstrækkeligt. Massumis teori gør det dermed muligt at analysere, hvordan litterære tekster kan fremkalde affektive reaktioner hos læseren gennem for eksempel rytme, gentagelse og brud, uden at disse nødvendigvis artikuleres som klart formulerede følelser.

Hvor Massumi lægger vægt på affekt som kropslig intensitet, beskriver forfatter og forsker, Sara Ahmed, en tilgang, hvor affekt og emotion forstås som uløseligt forbundne. Ahmed argumenterer for, at følelser ikke blot er indre tilstande, men opstår i relationer mellem kroppe, objekter og sociale strukturer. Følelser er ikke noget, individet besidder isoleret, men noget der cirkulerer og skaber forbindelser mellem mennesker. Ahmed formulerer det ved, at følelser er med til at forme, hvordan vi orienterer os i verden, idet de "shape what surfaces and boundaries are available to us" (Ahmed, 2004, s. 1). I relation til sorg betyder dette, at sorgen ikke blot kan forstås som en individuel følelsestilstand, men som en relationel erfaring, der retter sig mod den afdøde og formes af de bånd, der har eksisteret mellem mennesker.

Forskellen mellem Massumi og Ahmed kan forstås som en forskel mellem et fokus på affekt som kropslig intensitet og et fokus på affekt som relationel og kulturel praksis. I dette speciale er begge perspektiver relevante, da sorg netop rummer begge perspektiver. Sorgen kan opleves som en kropslig og sanselig tilstand, der ikke umiddelbart kan sættes ord på, samtidig med at den er dybt forankret i relationer til andre mennesker. Ved at kombinere disse perspektiver bliver det muligt både at analysere de umiddelbare affektive reaktioner, som litteraturen kan fremkalde, og at forstå, hvordan disse reaktioner får betydning i en social og relationel kontekst.

Affektteorien er derfor central i dette speciale, fordi den muliggør en kobling mellem tekstens æstetiske udtryk og læserens erfaring. Litteraturen kan ikke alene repræsentere sorg, men også skabe affektive reaktioner hos læseren og bidrage til en erfaring af sorg. Dette perspektiv understøttes af Rita Felskis postkritiske tilgang, hvor litteratur ikke alene forstås som et objekt for fortolkning, men som noget der virker i verden og engagerer læseren følelsesmæssigt. Felski fremhæver, at litterære reaktioner er "not only cognitive but also affective" (Felski, 2019, s. 9). På denne baggrund bliver affektteorien et centralt bindeled mellem analysen af teksten og undersøgelsen af læserens oplevelse, idet den gør det muligt at undersøge, hvordan sorg ikke blot fremstilles i litteraturen, men også sanses og erfares gennem læsningen.

3.2.1 Affektiv narratologi

I forlængelse af affektteorien opstår den affektive narratologi som en tilgang, der forbinder affektteoretiske perspektiver med narratologisk analyse. Hvor affektteorien beskæftiger sig med kroppens og følelsens dynamikker, undersøger affektiv narratologi, hvordan disse dynamikker kommer til udtryk i litterære fortællinger, og hvordan de strukturerer både tekst og læseroplevelse. Den affektive narratologi udspringer af den postklassiske narratologi, som søger at udvide den klassiske narratologi med fokus på struktur, ved i højere grad at inddrage læserens rolle og tekstens følelsesmæssige karakter (Iversen & Nielsen, 2019). Denne udvikling er særlig relevant i analyser af sorglitteratur, hvor det ikke er tilstrækkeligt at beskrive, hvad teksten betyder, men også nødvendigt at undersøge, hvordan den virker på læseren.

En teoretiker inden for affektiv narratologi er Per Thomas Andersen, der i *Fortelling og følelse* (2016) udvikler en række begreber til at analysere, hvordan emotioner og affekter fungerer i litterære fortællinger. Andersens tilgang kan forstås som en operationalisering af affektteori i en narratologisk sammenhæng, idet han omsætter affektive processer til analytiske kategorier såsom *emotionelle rum*, *emotionelle triggerfigurer* og forskellige former for *emotionelle reaktioner*. Disse begreber gør det muligt at analysere, hvordan affekt ikke blot opstår i læseren, men også er indlejret i tekstens struktur og æstetiske form.

Andersens begreber kan med fordel læses i forlængelse af affektteorien hos Massumi og Ahmed, da Massumis forståelse af affekt som intensitet og bevægelse mellem tilstande kan genfindes i Andersens analyse af, hvordan fortællinger skaber emotionelle skift gennem ændringer i tempo, perspektiv og sproglig form. Disse skift kan forstås som affektive forskydninger, der påvirker læserens oplevelse på et kropsligt niveau. Samtidig kan Ahmeds forståelse af affekt som relationel og orienterende kobles til Andersens begreb om *emotionelle rum*, hvor bestemte steder i fortællingen

fungerer som affektivt ladede strukturer, der former både karakterernes og læserens følelsesmæssige orientering. Rum bliver derfor ikke blot en baggrund for handlingen, men en aktiv del af fortællingens affektive betydning. Ligeledes kan Andersens begreb om *emotionelle triggerfigurer* forstås i relation til Ahmeds teori, idet disse figurer fungerer som følelsesmæssige pejlemærker, der guider læserens affektive respons. Gennem deres reaktioner viser de, hvordan en situation kan forstås følelsesmæssigt, og de er dermed med til at orientere læserens følelser mod bestemte objekter og relationer. Disse figurer kan udløse affektive intensiteter hos læseren, hvilket kan forstås i forlængelse af Massumis pointe om, at affekt opstår som kropslige forskydninger i mødet med omgivelserne.

Affektiv narratologi er et analytisk redskab i dette speciale, fordi det muliggør en undersøgelse af både, hvordan sorg fremstilles i teksten, og hvordan teksten kan påvirke læseren affektivt. Ved at kombinere Massumis fokus på affekt som intensitet, Ahmeds fokus på affekt som relationel orientering og Andersens narratologiske begreber, bliver det muligt at analysere sorg som både en kropslig, relationel og æstetisk erfaring. Dette er særligt relevant i analysen af *Carls Bog*, hvor sorg ikke alene tematiseres, men også formidles gennem tekstens form, rytme og fragmentering. På denne baggrund bliver affektiv narratologi et redskab til at undersøge, hvordan litteraturen kan skabe en affektiv læseerfaring, hvor læseren ikke blot forstår sorg, men også i en vis grad kan komme til at mærke den. Udover at bruge affektiv narratologi, inddrages også teori om autofiktion og betydningen af denne genre. Dette vil blive uddybet i de følgende afsnit.

3.3 Autofiktion

Autofiktion har i de seneste årtier etableret sig som en central genre inden for nyere skandinavisk litteratur, ikke mindst i forlængelse af Karl Ove Knausgårds værk *Min Kamp* (2009-2011), der i vid udstrækning har bidraget til at udfordre forestillingen om det litterære værk som en autonom størrelse adskilt fra forfatterens biografi. Hvor modernistiske strømninger traditionelt har insisteret på tekstens autonomi, peger nyere litteraturteoretiske perspektiver på en mere kompleks relation mellem liv og værk, hvor forfatterens erfaringer i stigende grad integreres i den litterære fremstilling. I denne sammenhæng er det væsentligt at differentiere mellem beslægtede begreber, der ofte anvendes i analysen af denne tendens. Stefan Kjerkegaard, lektor ved Aarhus Universitet, fremhæver, at der bør skelnes mellem forskellige analytiske niveauer, idet "Performativ biografisme er en isme, autofiktionen er en genrebetegnelse og dobbeltkontrakten er en læsemåde" (Kjerkegaard, 2017, s. 84). Denne skelnen muliggør en mere præcis anvendelse af autofiktion som en genremæssig kategori frem for en fortolkningsstrategi.

Inden for denne ramme kan autofiktion forstås som en hybrid genre, der opererer i spændingsfeltet mellem det faktuelle og fiktionelle, hvor grænsen mellem de to sfærer ikke er entydig, men derimod konstitueres gennem tekstens æstetiske praksis. Poul Behrendt og Mads Bunch beskriver denne dobbelte forankring i bogen *Selvfortalt. Autofiktioner på tværs: prosa, lyrik, teater, film* (2016) som "en *krydsning* mellem domæner, virkelighedens og fiktionens, der herved bringes i et nyt og uafbrudt vekslende spændingsforhold til hinanden" (Behrendt & Bunch, 2016, s. 13). Autofiktionens særlige karakter ligger således ikke i en stabil placering mellem sandhed og opdigtning, men i dens vedvarende veksling mellem disse poler. Med henblik på at indkredse genren, opstiller Behrendt og Bunch en række karakteristika, herunder et sammenfald mellem forfatter, fortæller og protagonist, anvendelsen af genrebetegnelsen "roman" samt tilstedeværelsen af fiktive elementer (Ibid., s. 15). Disse kriterier må imidlertid betragtes som analytiske retningslinjer snarere end faste definitive krav, idet genren netop er kendetegnet ved sin gradvise og flydende karakter. Dette understreges yderligere af Kjerkegaard, der påpeger, at "der er tale om glidende overgange, ligesom det er tydeligt for enhver, at autofiktioner kan være mere eller mindre selvbiografiske" (Kjerkegaard, 2017, s. 87), hvilket viser en varierende grad af selvfremstilling og fiktionalisering i de enkelte værker.

Behrendt og Bunchs tre kriterier vil blive anvendt som analytisk ramme i undersøgelsen af værkets autofiktive karakter. I forlængelse af forståelsen af autofiktion som en gradbunden kategori må kriterierne ikke opfattes som absolutte eller entydigt opfyldte, men snarere som analytiske parametre, der kan komme til udtryk med varierende styrke inden for det enkelte værk. Analysen vil derfor ikke alene have fokus på, hvorvidt kriterierne er til stede, men også på hvordan og i hvilken grad de realiseres i teksten. Samtidig forudsætter en analyse af autofiktion en inddragelse af de kontekstuelle forhold, der omgiver værket, idet denne type litteratur netop kendetegnes ved at aktivere en læsning, hvor tekst og kontekst indgår i et tæt samspil. De omkringliggende omstændigheder bliver derfor en integreret del af analysen, da de bidrager til at kvalificere forståelsen af værkets autofiktive karakter.

3.3.1 Parateksten

I den franske litteraturteoretiker Gérard Genettes *Seuils* (1987) bruger han begrebet "tærskler" (parateksten) som en central analytisk kategori til at forstå de elementer, der medierer forholdet mellem tekst og læser. Genette definerer parateksten som den ramme, hvorigennem teksten etableres som bog og præsenteres for offentligheden. Han formulerer det således: "Thus the paratext is for us the means by which a text makes a book of itself and proposes itself as such to its readers, and more

generally to the public" (Genette, 1991, s. 261). Parateksten fungerer derfor ikke blot som en perifer ramme, men som en integreret del af værkets kommunikative struktur, idet den bidrager til at regulere læserens adgang til og forståelse af teksten.

Denne regulerende funktion kommer blandt andet til udtryk gennem de signaler, parateksten udsender i form af titel, genrebetegnelse, omslag og øvrige præsentationsformer, som tilsammen etablerer en bestemt horisont af forventninger hos læseren. En genreangivelse som "roman" vil eksempelvis implicere en anden læsemåde end betegnelser som "dagbog" eller "erindringer", hvilket illustrerer, hvordan parateksten aktivt medvirker til at styre fortolkningen. Parateksten må derfor forstås som en væsentlig del af værkets betydningsproduktion snarere end som et sekundært eller supplerende element.

Genette opererer med en differentiering af parateksten i flere underkategorier, der tilsammen tydeliggør dens kompleksitet og funktionelle spændvidde. *Periteksten* omfatter de elementer, der er fysisk integreret i værket, såsom titelblad, omslag, typografi samt for- og efterord, og det er gennem disse komponenter, at læserens første møde med teksten struktureres. *Epiteksten* refererer derimod til de ydre diskursive praksisser, herunder interviews, anmeldelser og andre former for offentlig omtale, som kan udvide og nuancere læserens forståelsesramme. Endelig betegner *avantteksten* de dokumenter, der relaterer sig til værkets tilblivelsesproces, såsom manuskripter, noter og dagbøger, og som kan give indsigt i de genetiske aspekter af tekstproduktionen. Selvom disse ikke nødvendigvis er direkte tilgængelige for alle læsere, udgør de et vigtigt aspekt i en udvidet tekstforståelse.

Samlet set beskriver Genettes tærskelbegreb, hvordan litterære værker altid er indlejret i et netværk af paratekstuelle elementer, der medvirker til at forme både deres fremtrædelsesform og deres fortolkningsmuligheder. Dette perspektiv understreger, at tekstens betydning ikke alene opstår i selve hovedteksten, men i samspillet mellem tekst og de strukturer, der omgiver og formidler den. Begrebet anvendes i specialet som et redskab til at undersøge, hvordan værket rammesættes og læses i spændingsfeltet mellem det biografiske og det litterære. Parateksten bliver derfor vigtig i forhold til at belyse, hvordan *Carls bog* positionerer sig som autofiktivt værk, og hvordan læserens forventninger til tekstens forhold til virkeligheden formes. I analysen inddrages paratekstuelle elementer derfor for at undersøge, hvordan de bidrager til forståelsen af sorgen i værket og forstærker oplevelsen af autenticitet, nærvær og personlig erfaring.

3.4 Litteratur i brug

I *Litteratur i brug* (2019) undersøger litteraturforsker og professor Anne Marie Mai, hvordan litteratur får betydning i konkrete sociale og personlige sammenhænge, og hvordan læsning kan forstås som noget, der indgår aktivt i menneskers liv og erfaringer. Med inspiration fra blandt andre Rita Felskis postkritiske litteratursyn argumenterer Mai for, at litteratur ikke alene bør forstås som et objekt for analyse og fortolkning, men også som noget, der anvendes, opleves og virker i mødet med læseren. Dette perspektiv danner grundlag for specialets forståelse af litteratur og læsning, hvor fokus rettes mod litteraturens anvendelighed og dens betydning i konkrete læsesituationer. Litteraturen forstås ikke alene som tekst, men som noget, der indgår i sociale, affektive og eksistentielle sammenhænge. Som Mai fremhæver, kan litteratur "bruges og bliver brugt på mange forskellige måder – fra socialt samvær og dannelse til fordybelse, tidsfordriv og underholdning" (Mai, 2019, s. 12). Dette perspektiv åbner for at undersøge, hvordan litteratur kan få betydning i mødet med læsere, der befinder sig i en konkret livssituation, herunder i forbindelse med sorg efter tabet af et nært familiemedlem.

Felski kritiserer en traditionel kritisk læsetilgang, hvor litteratur primært analyseres som tekst. I stedet argumenterer hun for, at litteratur også må forstås i relation til læserens erfaringer. Litteraturens værdi ligger ikke udelukkende i dens æstetiske kvalitet, men også i dens evne til at skabe genkendelse, engagement og refleksion. I *Litteratur i brug* beskrives denne tilgang som en interesse for, hvordan litteraturen anvendes i praksis, og hvordan den "kan indgå i forskellige sociale og personlige sammenhænge" (Ibid., s. 19). Litteraturen bliver noget, der virker i verden, og som kan få betydning for læserens forståelse af egne erfaringer.

Et centralt greb i denne forståelse er, at læsning ikke er en isoleret aktivitet, men indgår i sociale praksisser. Litteratur kan fungere som udgangspunkt for samtaler og fælles refleksion og "bruges som udgangspunkt for samtaler om vigtige og aktuelle emner" (Ibid., s. 28). I en sorgkontekst kan litteraturen derfor skabe et fælles sprog for erfaringer, der ellers kan være vanskelige at formulere. Læsningen kan åbne for dialog og dermed bidrage til, at sorgen deles og gives form. Samtidig peger Mai på, at litteraturen også kan have en individuel funktion. Læsning kan skabe identifikation og selvrefleksion, hvor læseren spejler egne erfaringer i teksten. I den forbindelse ses litteraturen som et "eksistentielt eksperimentarium, hvor forskellige roller, værdier og handlemuligheder kan gennemprøves" (Ibid., s. 28). Dette perspektiv relaterer sig til sorg, hvor litteraturen kan give mulighed for at undersøge egne følelser og reaktioner gennem mødet med en litterær fremstilling af tab. Litteraturen kan altså fungere som et rum for bearbejdning, hvor læseren kan finde genkendelse og mening i en forandret livssituation.

Litteraturens anvendelighed betyder dog ikke, at teksten reduceres til et redskab. Tværtimod understreges det, at litteraturens betydning opstår i mødet mellem tekst og læser. Læseren er ikke passiv, men deltager aktivt i skabelsen af mening. Litteraturen bliver altså "noget, der først får betydning i brugen og i mødet med læseren" (Ibid., s. 29). Denne forståelse ses også i specialet, idet fokus netop er på, hvordan *Carls bog* kan få betydning for læsere, der selv har erfaring med lignende sorg. Læsningen forstås her som en proces, hvor tekst og læser indgår i et dynamisk samspil.

Derudover fremhæver Mai, at litteratur kan skabe affektive reaktioner. Læsning kan fremkalde følelser som genkendelse, sorg, trøst eller refleksion, og disse reaktioner er en væsentlig del af litteraturens virkning. Litteraturen kan ikke alene formidle erfaringer, men også aktivere dem hos læseren. Som det fremhæves, kan litteratur "give anledning til refleksion, selvforståelse og identitetsarbejde" (Ibid., s. 28). Dette perspektiv er særligt relevant i relation til sorg, hvor læsningen som sagt kan bidrage til at skabe mening i en forandret livssituation. Litteraturens betydning afhænger samtidig af kontekst og læser. Den samme tekst kan få forskellige funktioner alt efter, hvem der læser den, og i hvilken situation den læses. Litteraturens anvendelighed ligger netop i dens fleksibilitet, idet den kan "tjene forskellige formål i forskellige sammenhænge" (Ibid., s. 29). Denne fleksibilitet gør det muligt at undersøge, hvordan *Carls bog* kan få betydning i en konkret sorgkontekst, hvor læsere bringer egne erfaringer med ind i mødet med teksten.

Ydermere mener Mai også, at litteratur kan fungere som et socialt mødested. Læsning kan skabe fællesskab, hvor erfaringer deles og diskuteres. Litteraturen kan derfor bidrage til, at individuelle oplevelser sættes ind i en større sammenhæng. Dette ses også i relation til sorg, hvor den sørgende kan opleve isolation. Litteraturen kan her skabe en oplevelse af genkendelse og dermed mindske følelsen af at stå alene. Med dette kan litteratur altså bidrage til "selvforståelse og identitetsdannelse" gennem mødet med andre erfaringer (Ibid., s. 28).

På denne baggrund forstås litteratur i dette speciale som noget, der virker i mødet med læseren. Litteraturen kan skabe genkendelse, affektive reaktioner og refleksion, og den kan indgå i både individuelle og sociale processer. Med udgangspunkt i dette perspektiv undersøges det, hvordan *Carls bog* kan fungere som et meningsskabende rum for læsere, der har erfaring med sorg. Litteraturen forstås ikke alene som en repræsentation af sorg, men som noget, der kan få betydning i en konkret sorgproces og bidrage til både genkendelse og meningsskabelse.

På baggrund af de foregående teoretiske perspektiver er der nu etableret et grundlag for analysen. Teoriafsnittet har belyst sorg som et eksistentielt vilkår samt præsenteret centrale forståelser af sorgens proces, dens kropslige og affektive karakter og dens historiske udvikling. Derudover er

affektteoretiske begreber, affektiv narratologi samt en autofiktiv læsetilgang blevet introduceret som analytiske redskaber. Samlet set peger teorien på, at sorg både kan forstås som en følelsesmæssig erfaring, en kropslig tilstand og en meningsskabende proces, der kan komme til udtryk gennem litteratur. Med dette teoretiske afsæt rettes fokus i det følgende mod *Carls bog*. Analysen vil undersøge, hvordan sorgen fremstilles i værket, og hvordan de teoretiske begreber kan bidrage til at belyse tekstens form, sprog og affektive karakter. Afslutningsvis inddrages interviewene for at undersøge og perspektivere, hvordan værket kan skabe genkendelse og affektive reaktioner hos læsere med egne lignende erfaringer med tab og sorg.

4 Forskningsfelt og specialets bidrag

Anne Marie Mai beskriver i *Litteratur i brug* (2019) *Carls bog* som et værk, der udfordrer traditionelle forestillinger om sorglitteratur gennem sin sammensatte og fragmenterede form. Mai fremhæver blandt andet, hvordan værket bevæger sig mellem forskellige teksttyper, genrer og stemmer, hvor dagbogsnotater, erindringer, drømme, litterære citater og refleksioner flettes sammen i en bevægelig komposition (Mai, 2019, s. 156). Denne komposition skaber ifølge Mai en oplevelse af sorg som noget uafsluttet og cirkulært frem for et lineært udviklingsforløb. Teksten bevæger sig konstant mellem forskellige tidslige og følelsesmæssige niveauer, hvilket gør det vanskeligt at fastholde én entydig forståelse af sorgen. Mai peger desuden på, at værkets mange litterære referencer fungerer som mere end blot intertekstuelle henvisninger. Citaterne bliver følelsesmæssige og erkendelsesmæssige holdepunkter, hvor Aidt gennem andre stemmer forsøger at genfinde et sprog i mødet med tabet (Mai, 2019, s. 158-160).

Mai understreger endvidere værkets affektive og relationelle karakter med inspiration fra Rita Felskis teorier om litteraturens virkning og genkendelse. Litteraturen forstås ikke alene som repræsentation, men som noget, der aktivt påvirker læseren følelsesmæssigt og skaber mulighed for genkendelse og involvering (Mai, 2019, s. 159-160). I forlængelse af dette beskrives *Carls bog* som et værk, der fortsætter med at eksistere gennem læsernes følelsesmæssige møde med teksten. Sorgen bliver ikke blot et individuelt anliggende, men noget der forbinder mennesker gennem fælles erfaringer med tab, smerte og afmagt. Mai åbner på den måde for en forståelse af litteratur som noget, der kan få betydning uden for selve teksten og indgå aktivt i menneskers bearbejdning af eksistentielle erfaringer.

Denne forståelse af litteraturens virkning udfoldes yderligere af Anders Juhl Rasmussen og Anita Wohlmann. De undersøger, hvordan skønlitteratur anvendes inden for narrativ medicin med henblik på at udvikle empati, refleksion og narrativ kompetence hos sundhedsprofessionelle. Rasmussen og Wohlmann argumenterer for, at litteraturen kan skabe et rum, hvor mennesket ikke reduceres til diagnose eller patientkategori, men forstås som komplekst, flertydigt og følelsesmæssigt sammensat (Rasmussen & Wohlmann, 2019, s. 258). De skriver blandt andet, at litteraturen åbner et rum, "hvor det enkelte menneske først og fremmest forstås som krop og sjæl, som komplekst, mangefacetteret og modsætningsfyldt" (Ibid.). Deres perspektiv placerer sig i opposition til mere forsimplede forståelser af sygdom og behandling, hvor patienten risikerer at blive reduceret til et medicinsk tilfælde frem for et menneske med erfaringer, følelser og relationer.

Her fremhæves nærlæsning som en central metode i narrativ medicin. Ved at arbejde med litterære tekster lærer sundhedsprofessionelle at blive opmærksomme på tekstens stemmer, metaforer, pauser, sproglige brud og underliggende betydninger, hvilket ifølge Rasmussen og Wohlmann kan styrke evnen til at lytte til og forstå patienters fortællinger (Ibid., s. 259).

Rasmussen inddrager desuden *Carls bog* som konkret eksempel i undervisningen i narrativ medicin. Han fremhæver især bogens skildring af mødet mellem sundhedssystemet og de pårørende i forbindelse med spørgsmålet om organdonation. I analysen af passagen, hvor lægen spørger forældrene, om hospitalet må tage hud og knæ fra Carl, beskriver Rasmussen hvordan teksten åbner for forskellige perspektiver og følelsesmæssige positioner (Ibid., s. 273-275). Moderen oplever situationen som voldsom og umenneskelig, hvilket blandt andet kommer til udtryk i formuleringen: "Jeg kan ikke give hans hjerte væk, jeg kan ikke begrave ham uden hans hjerte, vi kan ikke gøre ham hjerteløs" (Aidt, 2017, s. 123, citeret i Rasmussen & Wohlmann, 2019, s. 273). Rasmussen argumenterer imidlertid for, at teksten gør det muligt at forstå lægens position og de etiske dilemmaer, der knytter sig til situationen. På den måde bliver litteraturen et sted, hvor forskellige perspektiver kan undersøges uden entydige svar eller moralske konklusioner. Deres bidrag til *Litteratur i brug* konkluderer derfor, at litteraturen ikke blot kan skabe identifikation med sorg og lidelse, men også udvikle refleksion over relationer, ansvar og kommunikation i mødet mellem mennesker.

Frederikke Eskildsen undersøger i specialet *Litteraturen i sorg* (2022) ligeledes *Carls bog* med fokus på værkets æstetiske og affektive karakter. Eskildsen argumenterer for, at værkets fragmenterede struktur, gentagelser og skift mellem forskellige tekstformer skaber et udtryk, der afspejler sorgens opløsende karakter (Eskildsen, 2022, s. 34-36). Sorgen beskrives ikke som et sammenhængende forløb, men som en erfaring præget af tilbagevendende minder, følelsesmæssige brud og forskydninger mellem fortid og nutid. Eskildsen peger også på værkets autofiktive karakter og fremhæver, hvordan sammenfaldet mellem forfatter, fortæller og virkelighed bidrager til oplevelsen af autenticitet og nærvær hos læseren (Eskildsen, 2022, s. 27-29). Ifølge Eskildsen opstår værkets følelsesmæssige styrke netop i spændingsfeltet mellem dokumentation og litterær bearbejdning, hvor teksten både fremstår personlig, sanselig og kunstnerisk bearbejdet.

Også i specialet *Sorg på skrift* (2023) undersøger Matilde Horsager Nielsen sorgens kropslige og affektive karakter i *Carls bog*. Nielsen argumenterer for, at værket skildrer sorg som en fysisk og eksistentiel erfaring snarere end en rent psykologisk tilstand (Nielsen, 2023, s. 18-20). Kroppen viser sig flere steder som ramt, overvældet og ude af stand til at skabe orden i erfaringen. Nielsen mener derudover, at sproget i værket ofte er utilstrækkeligt i mødet med tabet. Dette kommer blandt andet

til udtryk gennem stilhed, fragmenter, gentagelser og sproglige sammenbrud, hvor teksten kredser om noget, der ikke fuldt ud lader sig formulere (Nielsen, 2023, s. 24-26). På den måde undersøger værket ikke alene sorgen som tema, men også sprogets muligheder og begrænsninger i mødet med døden.

Carls bog har også fået betydning uden for den litteraturvidenskabelige forskning, hvilket ses i værkets reception i sundhedsfaglige sammenhænge. Værket er blandt andet blevet anmeldt i *Ugeskrift for Læger*, hvilket vidner om, at værket også har vakt interesse inden for medicinske og sundhedsfaglige miljøer. I anmeldelsen fremhæves det blandt andet, hvordan Aidt formår at skildre sorgens voldsomhed og menneskelige konsekvenser med stor intensitet, ligesom værket beskrives som både litterært og eksistentielt betydningsfuldt (Ugeskrift for Læger, 2017). At bogen anmeldes i et sundhedsfagligt tidsskrift, er i sig selv bemærkelsesværdigt og understreger, hvordan værket bevæger sig på tværs af litterære, kulturelle og sundhedsfaglige kontekster.

Tidligere forskning viser, at *Carls bog* i høj grad er blevet undersøgt som et affektivt, autofiktivt og eksperimenterende værk i forskellige kontekster, hvor fokus især har været rettet mod sorgens æstetik, fragmentering, intertekstualitet, kropslighed og sproglige grænser. Flere analyser har beskæftiget sig med værkets følelsesmæssige virkning samt dets evne til at skabe genkendelse og refleksion hos læseren. Andre perspektiver har undersøgt, hvordan værket kan anvendes i sundhedsfaglige sammenhænge til at udvikle empati, narrativ kompetence og forståelse for menneskelige erfaringer med sygdom, tab og krise.

Dette speciale placerer sig i forlængelse af disse perspektiver, men søger samtidig at bidrage med en anden tilgang til værket. Hvor tidligere analyser primært har været orienteret mod tekstens æstetiske, narrative og affektive strukturer eller dens anvendelse i professionelle sammenhænge, retter dette speciale i højere grad opmærksomheden mod litteraturens betydning i en konkret sorgproces hos almindelige læsere. Specialet undersøger derfor ikke alene, hvordan sorgen skildres i teksten, men også hvordan litteraturen opleves, anvendes og tillægges betydning af mennesker med lignende erfaringer med tab. Med udgangspunkt i læseroplevelser og interviews med min familie, der selv har mistet, undersøges det, hvordan *Carls bog* kan fungere som et rum for genkendelse, følelsesmæssig bearbejdning og refleksion. Specialet bevæger sig således fra en primært tekstcentreret tilgang mod et mere anvendelsesorienteret perspektiv, hvor litteratur forstås som noget, der virker i mødet mellem tekst og læser og får betydning i menneskers forståelse af sorg, tab og erfaring. På baggrund af dette forskningsfelt bevæger specialet sig i det følgende videre til analysen af *Carls bog*.

5 Analyse af *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* af Naja Marie Aidt (2017)

I de følgende afsnit analyseres *Carls bog* med afsæt i et postkritisk perspektiv inspireret af Rita Felski, hvor fokus ikke alene rettes mod, hvad teksten betyder, men også mod hvad den gør i mødet med læseren. Analysen bevæger sig således mellem en tekstnær undersøgelse af værkets æstetiske og narrative udtryk og en interesse for litteraturens affektive virkning, genkendelsespotentiale og betydning i konkrete erfaringer med sorg og tab.

Med henblik på at besvare problemformuleringen, anvendes en kombineret tekstanalytisk og empirisk tilgang. Analysen indledes med en undersøgelse af værkets genre, komposition og æstetiske udtryk, hvor der rettes fokus mod det autofiktive spændingsfelt mellem liv og værk, paratekstens betydning samt de sproglige og strukturelle greb, der præger teksten. Denne del danner grundlag for en tematisk analyse, hvor centrale aspekter af sorgens fremstilling udfoldes, herunder erfaringer af tid, sprogets sammenbrud, kroppens reaktioner samt relationen til den afdøde.

Herefter rettes fokus mod tekstens affektive karakter med henblik på at undersøge, hvordan værket ikke blot repræsenterer sorg, men også kan fremkalde følelsesmæssige og kropslige reaktioner hos læseren. Med udgangspunkt i affektteori og affektiv narratologi analyseres det, hvordan tekstens æstetiske virkemidler kan skabe en oplevelse af sorg i læseprocessen.

Afslutningsvis inddrages det empiriske materiale i form af semistrukturerede interviews for at belyse, hvordan værket opleves og fortolkes af læsere med lignende erfaringer med tab og sorg. Her analyseres mine familiemedlemmers udsagn med fokus på genkendelse, affektive reaktioner og meningsskabelse. Analysen søger at skabe en nuanceret forståelse af både, hvordan sorg kommer til udtryk i værket, og hvordan litteratur kan virke som et affektivt og meningsskabende rum i mødet mellem tekst og læser.

5.1 Genre, komposition og æstetisk udtryk

I det følgende analyseres *Carls bog* med fokus på værkets genre, komposition og æstetisk udtryk. Analysen undersøger først værkets placering i spændingsfeltet mellem selvbiografi, autofiktion og litterær bearbejdning, hvor forholdet mellem forfatter, fortæller og den virkelige begivenhed bliver centralt. Herefter rettes opmærksomheden mod værkets paratekstuelle elementer og deres betydning for læserens forståelse af teksten og dens sorgtematik. Endelig analyseres værkets fragmenterede komposition og sproglige udtryk med henblik på at undersøge, hvordan form, struktur og æstetik bidrager til fremstillingen af sorgens erfaring. Analysen tager udgangspunkt i de tidligere

præsenterede teorier om autofiktion, paratekst, affekt og sorg samt tidligere forskning i værket. Derudover undersøges det, hvordan værkets æstetiske udtryk kan skabe affektive reaktioner og følelsesmæssig involvering hos læseren.

5.1.1 Autofiktion og forholdet mellem liv og værk

Carls bog placerer sig i et grænsefelt mellem selvbiografi og fiktion, hvor relationen mellem Aidts levede erfaringer og værkets litterære bearbejdning konstant aktiveres. Teksten etablerer tidligt en læsning, hvor værk og virkelighed ikke fremstår som adskilte størrelser, men indgår i et tæt samspil, der påvirker læserens møde med fortællingen. Dette kan forstås i lyset af autofiktionens særlige spændingsfelt mellem det faktuelle og det fiktive (jf. afsnit 3.3). Allerede bogens titel peger mod en personlig og eksistentiel erfaring, mens undertitlen "Carls bog" knytter værket direkte til den afdøde søn og skaber en oplevelse af intimitet og nærhed. Læseren møder derfor ikke alene en fortælling om sorg, men også spor af et konkret levet tab. Denne dobbelte orientering mellem litterær konstruktion og biografisk erfaring kan analyseres med udgangspunkt i Behrendt og Bunchs tre kriterier for autofiktion (jf. afsnit 3.3).

For det første optræder der et tydeligt sammenfald mellem forfatter, fortæller og protagonist. Fortælleren bærer samme navn og biografiske baggrund som Aidt, og værket kredser om sønnen Carls dødsfald, hvilket også er en kendt del af forfatterens virkelighed uden for teksten. Dette skaber en læsesituation, hvor læseren vanskeligt kan adskille det litterære udsagn fra den virkelige erfaring. Teksten aktiverer således det, Kjerkegaard beskriver som en læsemåde, hvor værk og virkelighed gensidigt påvirker hinanden (jf. afsnit 3.3).

For det andet spiller genrebetegnelsen en central rolle. Selvom værket ofte omtales som autofiktion, bryder det med mange traditionelle forestillinger om romanformen. Teksten består af dagbogslignende passager, erindringsfragmenter, drømme, noter og litterære citater, hvilket skaber en sammensat komposition, hvor forskellige stemmer og teksttyper flettes ind i hinanden. Denne struktur gør det vanskeligt at aflæse teksten som enten dokumentarisk eller fiktiv. Tværtimod opstår der en konstant bevægelse mellem registrering og poetisk bearbejdning, hvilket understøtter Behrendt og Bunchs forståelse af autofiktion som en "krydsning mellem domæner" (jf. afsnit 3.3). Teksten fastholder altså læseren i en usikker position, hvor spørgsmålet om sandhed og fiktion hele tiden forskydes.

Værkets autofiktive karakter får også betydning for læserens affektive involvering. Da teksten hele tiden omhandler en virkelig erfaring uden fuldstændigt at ophæve sin litterære form, opstår der en særlig oplevelse af nærvær. Læseren møder ikke blot en fiktiv karakter, men et menneske, der

forsøger at orientere sig i en virkelighed præget af chok, opløsning og tab. Denne orientering kan forstås gennem Ahmeds teori om følelser som relationelle bevægelser mellem mennesker (jf. afsnit 3.2). Sorgen eksisterer ikke isoleret inde i fortælleren, men cirkulerer mellem tekst, krop og læser. Værket skaber således ikke alene indsigt i sorgens erfaring, men inviterer også læseren ind i dens følelsesmæssige rum.

Det autofiktive greb får i den forbindelse en central funktion, fordi det åbner mulighed for genkendelse og identifikation. Når Aidts eget liv træder frem i teksten, bliver sorgen vanskelig at afvise som ren fiktion. Læseren konfronteres med en erfaring, der opleves virkelig, kropslig og eksistentiel. Dette hænger tæt sammen med det postkritiske perspektiv, der danner grundlag for specialet (jf. afsnit 2.1). Værket kan derfor ikke reduceres til en æstetisk konstruktion alene. Det fungerer også som et affektivt rum, hvor erfaringer med tab, savn og kærlighed aktiveres hos læseren.

Denne forståelse kan desuden perspektiveres til forskningsfeltet, hvor flere forskere mener, at *Carls bog* netop skaber en særlig følelsesmæssig involvering gennem koblingen mellem personlig erfaring og litterær form. Mai fremhæver blandt andet, at værkets mange litterære referencer og fragmenterede struktur ikke blot fungerer som æstetiske greb, men som forsøg på at skabe mening i mødet med tabet. Sorgen bliver dermed ikke alene repræsenteret, men erfaret gennem tekstens form og rytme. På lignende vis argumenterer Rasmussen og Wohlmann for, at værket kan skabe refleksion og empati hos læseren, fordi teksten åbner et rum, hvor menneskelig sårbarhed og eksistentiel krise træder tydeligt frem. Autofiktionen får derfor betydning langt ud over spørgsmålet om genre, idet den påvirker den måde, læseren følelsesmæssigt orienterer sig mod teksten på.

Dette understøttes også af de specialer, der tidligere har analyseret værket (jf. afsnit 4). Eskildsen peger eksempelvis på, at spændingen mellem dokumentation og litterær bearbejdning skaber en oplevelse af autenticitet og nærvær hos læseren, mens Nielsen fremhæver, hvordan værkets sproglige brud og fragmentering formidler sorgen som en kropslig og eksistentiel erfaring. Disse perspektiver viser samlet, at værkets autofiktive karakter ikke alene har betydning for forståelsen af forholdet mellem liv og værk, men også for tekstens affektive virkning. Det bliver netop vanskeligt for læseren at opretholde en analytisk distance, fordi teksten hele tiden omhandler en virkelig erfaring med tab.

Autofiktionen får på den måde en dobbelt funktion i værket. På den ene side skaber den en tæt kobling mellem tekst og virkelighed, der styrker oplevelsen af autenticitet og nærvær. På den anden side muliggør den en litterær bearbejdning, hvor sorgen undersøges gennem fragmentering, gentagelser og sproglige forskydninger. Teksten bliver derfor ikke blot et vidnesbyrd om et tab, men også et æstetisk og affektivt rum, hvor sorgen kan sanses, erfares og bearbejdes gennem læsningen.

5.1.2 Paratekstens betydning for læsningen af sorg

Parateksten spiller en væsentlig rolle i læsningen af *Carls bog*, idet værket allerede før selve hovedteksten etablerer bestemte forventninger hos læseren. Med udgangspunkt i Gérard Genettes forståelse af paratekst som de tærskler, der medierer forholdet mellem tekst og læser (jf. afsnit 3.3.1), bliver det tydeligt, at værkets titel, undertitel, omslag (periteksten) og offentlige reception ikke blot fungerer som ydre rammer, men aktivt former læserens forståelse af sorgen og værkets karakter. Læserens møde med teksten begynder derfor allerede inden første side læses.

Særligt bogens titel får en central funktion i denne sammenhæng. Formuleringen "Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage" adskiller sig fra mere traditionelle litterære titler ved sin imperative form og sin direkte henvendelse til læseren. Titlen fremstår næsten som en besked eller opfordring og etablerer allerede fra begyndelsen en følelsesmæssig orientering mod tab, fravær og handling. Formuleringen rummer også en grundlæggende umulighed, idet døden netop ikke kan omgøres. Denne spænding mellem tab og ønsket om genoprettelse peger mod sorgens paradoksale karakter, hvor den sørgende både erkender døden og forsøger at fastholde relationen til den afdøde. Titlen kan på den måde læses i forlængelse af nyere sorgteori om vedvarende bånd, hvor relationen til den døde, ikke ophører, men fortsætter i nye former (jf. afsnit 3.1.1).

Undertitlen "Carls bog" bidrager yderligere til denne læsning. Hvor hovedtitlen har et mere poetisk og åbent præg, virker undertitlen konkret og personlig. Navnet "Carl" placeres centralt allerede på forsiden, hvilket gør den afdøde søn nærværende fra første møde med værket. Undertitlen fungerer derfor ikke alene identificerende, men også affektivt, idet den etablerer en oplevelse af intimitet og nærhed mellem tekst og læser. Der opstår en fornemmelse af, at værket ikke blot handler om sorg i abstrakt forstand, men om et bestemt menneske, hvis fravær gennemsyrer teksten. Dette kan kobles til Ahmeds forståelse af emotioner som relationelle orienteringer (jf. afsnit 3.2). Navnet fungerer som et følelsesmæssigt orienteringspunkt, hvor læserens opmærksomhed rettes mod relationen mellem mor og søn og mod det tab, der strukturerer værket.

Paratekstens betydning bliver også tydelig i værkets genrebetegnelse. Selvom *Carls bog* ofte omtales som autofiktion, udfordrer teksten traditionelle genrekategorier gennem sin sammensatte form. Værket indeholder dagbogsnotater, erindringer, breve, litterære citater, journalnotater og fragmenterede refleksioner, altså avantteksten, hvilket skaber en oplevelse af, at teksten befinder sig mellem dokumentation og litterær bearbejdning. Denne sammensætning påvirker læserens måde at møde teksten på, fordi den aktiverer både en dokumentarisk og en æstetisk læsemåde. Genettes pointe om, at genrebetegnelser regulerer læserens forventninger (jf. afsnit 3.3.1), bliver derfor særlig

relevant. Teksten inviterer ikke til en entydig læsning, men fastholder læseren i et spændingsfelt mellem virkelighed og litterær konstruktion.

Denne usikkerhed forstærkes gennem værkets epitekst, herunder interviews og offentlig omtale af Aidt efter sønnens død. Mange læsere vil allerede kende til den virkelige baggrund for værket, inden de begynder læsningen. Den biografiske kontekst bliver derfor en aktiv del af receptionen og påvirker den måde, teksten opleves på. Særligt i forbindelse med sorglitteratur får denne kobling mellem værk og virkelighed betydning for læserens affektive involvering. Teksten læses ikke alene som litterær repræsentation, men også som et vidnesbyrd om en virkelig erfaring.

Parateksten får desuden betydning for oplevelsen af autenticitet. Kombinationen af den personlige undertitel, den kendte biografiske baggrund og værkets fragmenterede form skaber en oplevelse af nærhed til fortælleren. Teksten fremstår ikke som en afsluttet og kontrolleret fortælling, men som spor efter et menneske, der forsøger at orientere sig i et voldsomt tab. Denne oplevelse understøttes af værkets mange brud, pauser og registrerende passager, der giver indtryk af en tekst skrevet tæt på erfaringen. Parateksten bliver derfor en central del af den måde, værket producerer affektive reaktioner hos læseren.

Genettes tærskelbegreb synliggør på den måde, hvordan forståelsen af *Carls bog* ikke alene opstår i hovedteksten, men i samspillet mellem tekst og de strukturer, der omgiver den. Titel, undertitel, genre og offentlig reception bidrager alle til at forme læserens møde med sorgen og til at etablere værket som både litterært og eksistentielt udsagn. Parateksten bliver ikke et sekundært element omkring værket, men en aktiv del af den affektive og meningsskabende læseproces.

Denne betydning ses også i Mais analyse, hvor hun eksempelvis beskriver, at *Carls bog* ikke kan forstås uafhængigt af de mange litterære, biografiske og kulturelle referencer, der omgiver værket, idet disse er med til at skabe en oplevelse af nærvær og følelsesmæssig intensitet. På samme måde viser Rasmussen og Wohlmanns læsning af værket i en sundhedsfaglig kontekst, hvordan bogens reception får betydning for dens anvendelse og virkning. At værket ikke alene læses i litterære sammenhænge, men også inddrages i narrativ medicin og anmeldes i Ugeskrift for Læger, understreger, at forståelsen af *Carls bog* formes gennem en bredere offentlig og kulturel kontekst (jf. afsnit 4). Parateksten bliver derfor ikke blot en ramme omkring teksten, men en del af den måde værket cirkulerer, fortolkes og tillægges betydning på.

5.1.3 Fragmentering, gentagelse og sproglige brud som udtryk for sorg

I Carls *bog* bryder værkets form markant med en traditionel lineær fortællestruktur og fremstår i stedet gennem fragmenterede tekststykker, der bevæger sig mellem dagbogsnotater, erindringer,

lyriske passager, refleksioner og intertekstuelle citater. Denne sammensatte komposition får afgørende betydning for værkets fremstilling af sorg, fordi teksten ikke alene skildrer tabet, men lader sorgens opløsende karakter komme til syne gennem selve sproget og strukturen. Fragmenteringen fungerer derfor ikke kun som et stilistisk greb, men som en central del af værkets måde at bearbejde erfaringen på.

Allerede tidligt i værket tematiseres sprogets utilstrækkelighed direkte gennem formuleringen: "Jeg kan ikke forme en sætning / Mit sprog er goldt" (s. 12). Det korte og afbrudte udsagn fungerer ikke blot beskrivende, men bliver også en del af værkets æstetik. Fortælleren konstaterer ikke alene, at sproget svigter, men teksten lader dette komme til udtryk gennem rytme, linjebrud og ophold. Sproget mister sin stabilitet, og læseren møder en tekst, hvor ordene fremstår utilstrækkelige i mødet med erfaringen af tab. Dette kan kobles til Massumis forståelse af affekt som en intensitet, der endnu ikke er fuldt sprogliggjort (jf. afsnit 3.2). Sorgen eksisterer først som en kropslig og sanselig erfaring, før den kan organiseres i et sammenhængende sprog.

Den fragmenterede form påvirker også værkets tidslige struktur. Teksten bevæger sig ikke fremad gennem et sammenhængende narrativ, men kredser omkring bestemte situationer, billeder og minder, der vender tilbage i nye variationer. Dette ses blandt andet i formuleringen: "Han gik i den grønne skov" (s. 9), som gentages flere gange på samme side. Gentagelsen skaber en cirkulær bevægelse, hvor sproget synes fanget i forsøget på at vende tilbage til den samme erfaring. Tabet fremstår endnu ikke integreret eller afsluttet, men fortsætter med at bryde ind i fortællerens bevidsthed. Gentagelserne kan i den forbindelse forstås som en del af sorgens erkendelsesproces, hvor fortælleren igen og igen forsøger at nærme sig det ubegribelige. Relationen til den afdøde ophører ikke, men fortsætter gennem minder, forestillinger og følelsesmæssige forbindelser, der kan relateres til teorien om vedvarende bånd (jf. 3.1.1).

Denne kredsende struktur bliver særligt tydelig i de poetiske passager, hvor teksten forskyder sig fra det fortællende mod et mere rytmisk og billedmættet udtryk. Det ses eksempelvis i formuleringen: "En nat fuld af rædsel / En nat så fuld af rædsel" (s. 12). Gentagelsen skaber en ophobning, hvor betydningen ikke alene ligger i ordenes semantiske indhold, men også i deres rytme, lyd og placering på siden. Sproget får næsten karakter af en besværgelse, hvor fortælleren forsøger at fastholde erfaringen gennem gentagelsen. Linjebruddene skaber samtidig en langsom bevægelse i teksten, som fremhæver ordenes vægt og betydning.

Værket er desuden præget af tydelige typografiske variationer, hvor kursiv, versaler, indryk og skift i opsætning bliver en del af det æstetiske udtryk. Dette ses allerede i værkets titel: "HAR

DØDEN / TAGET NOGET / FRA DIG / SÅ GIV DET TILBAGE", hvor versalerne og linjebruddene giver sproget en både visuel og rytmisk karakter. Ordene fremstår insisterende og understreger den følelsesmæssige alvor, der præger værket. Teksten fungerer derfor ikke alene gennem sit indhold, men også gennem sin grafiske udformning. De visuelle brud bidrager til oplevelsen af en tekst, hvor orden, sammenhæng og stabilitet hele tiden udfordres.

Særligt de kursiverede passager får en central funktion i værkets komposition. Passagerne fungerer som gennemgående spor, hvor fortællingen om aftenen og natten omkring Carls død gradvist foldes ud. Fordi passagerne er skrevet i præsens, opstår der en oplevelse af samtidighed, hvor dødsøjeblikket ikke fremstår afsluttet, men fortsat nærværende. Fortælleren synes fanget i en erfaring, der konstant genaktiveres. De kursiverede passager bliver dermed et strukturerende element, som binder værkets mange fragmenter sammen og samtidig fastholder dødsøjeblikkets betydning.

Fragmenteringen kommer også til syne i værkets konstante bevægelse mellem konkrete erindringsdetaljer og mere åbne, billedmættede passager. På den ene side arbejder teksten med sanselige og realistiske beskrivelser som: "På et lille hotel på en lille ø, hvis navn jeg har glemt, foldede du dig ud" (s. 20). Dette placerer læseren i et konkret erindringsrum, hvor detaljer som "I blåbærrisene, i tyttebærrene" (Ibid.) skaber nærhed til den beskrevne situation. På den anden side bevæger sproget sig flere steder over i et mere symbolsk og drømmeagtigt register, eksempelvis i formuleringen: "Han gik i den grønne skov, og ved siden af ham gik en tiger" (s. 9). Vekslen mellem det konkrete og det poetiske skaber en tekst, hvor erindring, fantasi og refleksion løbende glider ind i hinanden.

Intertekstualiteten får ligeledes en væsentlig funktion i værket. Teksten er gennemvævet af citater fra andre forfattere, digtere og tænkere, hvilket skaber indtryk af en fortæller, der søger efter et sprog gennem andres stemmer. Når hendes sprog ikke slår til, trækkes andre stemmer ind for midlertidigt at skabe sammenhæng og orientering. Citaterne fungerer derfor ikke blot som litterære referencer, men som en integreret del af værkets måde at bearbejde erfaringen på.

Tidligere analyser af *Carls bog* beskriver generelt, at værkets æstetiske struktur er tæt forbundet med dets fremstilling af sorg (jf. afsnit 4). Eskildsen fremhæver blandt andet værkets brudte komposition og skift mellem forskellige tekstformer som centrale for oplevelsen af sorgens opløsende karakter. Nielsen retter tilsvarende opmærksomheden mod tekstens kredsende bevægelser og de kursiverede passagers funktion i værkets komposition, mens Mai understreger betydningen af de mange litterære stemmer og intertekstuelle forbindelser. Fælles for disse perspektiver er en forståelse af, at sorgens erfaring ikke alene formidles gennem værkets tematik, men også gennem dets struktur,

rytme og sproglige organisering. Formen bliver derfor en central del af værkets måde at bearbejde og fremstille tabet på.

5.2 Sorgens litterære fremstilling

På baggrund af den indledende genre- og formanalyse undersøges det i dette afsnit, hvordan sorgen tematiseres og udfoldes i værket. Analysen tager udgangspunkt i forskellige aspekter af sorgens erfaring og fokuserer på, hvordan disse kommer til udtryk gennem tekstens fremstilling af tid, sprog, krop og relationer. Formålet er at belyse, hvordan sorgen ikke blot beskrives, men strukturerer værkets forståelse af verden og den sørgendes erfaring.

5.2.1 Sorgens opløsning af tid og virkelighed

I *Carls bog* fremstilles sorgen som en erfaring, der grundlæggende forskyder fortællerens oplevelse af tid, virkelighed og identitet. Efter Carls død bryder den lineære tidsforståelse sammen, og teksten bevæger sig i stedet mellem erindringer, nutidige refleksioner, drømme, gentagelser og sanselige tilbageblik. Sorgen bliver på den måde ikke alene en følelsesmæssig tilstand, men en eksistentiel erfaring, der forandrer fortællerens måde at orientere sig i verden på. Tiden opleves ikke længere som fremadskridende, men som noget der opløses, standser og vender tilbage i kredsende bevægelser.

Denne opløsning kommer tydeligt til udtryk i skildringen af ulykken, der gentages flere steder gennem værket. Fortælleren beskriver blandt andet telefonopkaldet: “Det er Carl. / Han er faldet ud ad vinduet” (s. 71). Passagen efterfølges af en intens og hektisk sproglig strøm uden egentlige ophold: “Så begynder jeg at skrige igen, og skriget lyder, som om det kommer fra en dyb urtilstand, det er ikke min stemme” (Ibid.). Sorgen fremstår her som en erfaring, der overskrider den almindelige oplevelse af både krop og bevidsthed. Stemmen opleves fremmed, og fortælleren mister forbindelsen til sig selv. Denne opløsning kan forstås i relation til Brinkmanns beskrivelse af sorg som et grundlæggende eksistentielt vilkår, der ryster menneskets oplevelse af verden (jf. afsnit 3.1). Sorgen bliver ikke blot noget fortælleren føler, men noget der destabiliserer selve oplevelsen af virkelighed. Passagen kan desuden læses i forlængelse af Massumis forståelse af affekt som en kropslig intensitet, der opstår før sproglig og rationel bearbejdning (jf. afsnit 3.2). Skriget beskrives som noget instinktivt og ukontrollerbart, der udspringer af “en dyb urtilstand”. Reaktionen ses derfor ikke som et bevidst følelsesudtryk, men som en kropslig affekt, der overskrider fortællerens kontrol. Teksten forsøger ikke at skabe orden i oplevelsen, men lader i stedet læseren møde sorgen gennem sproglig intensitet og affektiv overvældelse.

Ulykken vender som sagt tilbage flere gange gennem værket, hvilket understreger, hvordan fortælleren synes fanget i traumets gentagelse. Dette ses blandt andet gennem den intertekstuelle reference til den franske digter Jacques Roubad: "Dette billede viser sig for tusinde gang. med samme vedholdenhed. det kan ikke lade være med at gentage sig i det uendelige" (s. 72). Fortiden forbliver aktiv i nutiden, og tiden bevæger sig derfor ikke fremad i traditionel forstand. Sorgen fremstår i stedet som en kredsende erfaring, hvor bestemte billeder og situationer bliver ved med at vende tilbage. Denne struktur kan yderligere kobles til sorgteoriens forståelse af vedvarende bånd (jf. afsnit 3.1.1), hvor relationen til den afdøde fortsætter efter døden. Fortælleren slipper ikke Carl, men genoplever ham igen og igen gennem minder, billeder og sanselige forestillinger.

Sorgens forskydning af virkeligheden kommer også til syne i de mere drømmeagtige passager, hvor fortælleren skriver: "jeg lå vågen hele natten og stirrede ud i mørket og pludselig var det, som om mørket var fuld af hvide skygger" (s. 61). Skyggerne beskrives videre som "en anden form for eksistens" (Ibid.). Grænsen mellem det virkelige og det forestillede bliver på den måde ustabil. Fortælleren søger tegn på Carls fortsatte eksistens, og sorgen åbner for en erfaring, hvor rationelle skel mellem liv og død forskydes. Dette hænger tæt sammen med værkets tilbagevendende bevægelse mellem erkendelse og længsel. Fortælleren ved, at Carl er død, men forsøger alligevel at finde spor af hans nærvær i verden omkring sig.

Denne splittelse bliver særlig tydelig i passager om healing og spiritualitet. Fortælleren skriver eksempelvis: "JEG TROR IKKE PÅ NOGET, IKKE PÅ HIMLEN, HELVEDE, GUD, HEALING, TIDLIGERE LIV" (s. 67). Versalerne giver udsagnet en næsten råbende karakter og understreger den følelsesmæssige desperation, der præger fortælleren. På den ene side afviser fortælleren enhver form for spiritualitet rationelt. På den anden side gennemstrømmes teksten af en vedvarende længsel efter tegn på, at Carl fortsat eksisterer i en eller anden form. Sorgen skaber således en spænding mellem rationalitet og affektiv erfaring, hvor fortælleren konstant forskydes mellem erkendelse og håb. Opløsningen af grænsen mellem liv og død bliver også tydelig i denne passage: "Håret var også dødt materiale, da det groede på dit hoved. Hår er døde celler. Nu virker det levende. En del af dig, en del af din krop" (s. 74). Noget biologisk dødt opleves pludselig levende, fordi det forbindes med Carl. Materielle spor får en særlig følelsesmæssig betydning og fungerer som forbindelser mellem den levende og den døde. Dette kan relateres til Køsters begreb om sporbærere (jf. afsnit 3.1.1), hvor bestemte genstande og sanselige erfaringer bliver bærere af relationen til den afdøde. Hårlokken fungerer ikke blot som et fysisk objekt, men som noget der fastholder Carl som nærværende i fortællerens verden.

Også værkets komposition understøtter denne opløsning af tid. Dagbogsnotater fra forskellige perioder placeres side om side med poetiske fragmenter og nutidige refleksioner, hvilket skaber en oplevelse af, at fortid og nutid eksisterer samtidigt. Dette ses eksempelvis i overgangen mellem dagbogsnotatet fra 1996, hvor Carl som barn siger: "Solen er en slags stjerne" (s. 73), og den efterfølgende passage om hårlokken efter hans død (Ibid.). Barnet Carl og den døde Carl eksisterer på den måde parallelt i teksten. Sorgen ophæver den lineære tidsoplevelse og skaber i stedet en bevidsthed præget af samtidighed og forskydning.

Teksten fremstiller desuden sorgen som en erfaring af stilstand. Fortælleren beskriver: "jeg tænker på dig altid"(s. 66) og senere på samme side "jeg bærer dig hele tiden med mig. på den måde er intet forandret" (Ibid.). Selvom tiden objektivt bevæger sig videre, opleves sorgen som noget permanent og vedvarende. Denne spænding mellem den ydre verdens fortsættelse og den indre oplevelse af fastlåshed bliver særlig tydelig i formuleringen: "Carl er død. Sådan er det. Livet går videre. Og så to timer efter græder jeg ned i abrikosmarmeladen" (s. 67). Den rationelle erkendelse af døden kolliderer med kroppens og følelsens manglende evne til at acceptere tabet. Sorgen fremstår ikke som et lineært forløb mod forløsning, men som en vedvarende bevægelse mellem erkendelse, sammenbrud og længsel.

Forskningsfeltet peger tilsvarende på, at værkets bearbejdning af sorg er tæt knyttet til dets forskydninger af tid, virkelighed og fortællestruktur (jf. afsnit 4). Eskildsen fremhæver blandt andet, hvordan værkets fragmenterede komposition skaber en oplevelse af en bevidsthed præget af opløsning og ustabilitet, mens Nielsen retter opmærksomheden mod de kredsende gentagelser og sorgens manglende progression. Mai understreger desuden værkets bevægelse mellem dokumentation, poesi og mere spirituelle forestillinger i forsøget på at skabe mening i tabet. Fælles for disse perspektiver er en forståelse af, at sorg i *Carls bog* ikke alene beskrives tematisk, men træder frem gennem tekstens måde at organisere tid, erindring og virkelighed på. Formen bliver derfor afgørende for værkets affektive virkning, idet læseren møder en tekst, hvor stabilitet, sammenhæng og tidslig orden gradvist opløses.

5.2.2 Sprogets utilstrækkelighed og sammenbrud

Sorgen fremstilles i *Carls bog* som en erfaring, der udfordrer sprogets mulighed for at skabe mening og sammenhæng. Gennem hele værket kredser fortælleren om vanskeligheden ved at sætte ord på tabet, og flere steder fremstår sorgen som noget, der unddrager sig sproglig formulering. Værket undersøger dermed ikke alene, hvordan sorg kan beskrives, men også hvordan visse erfaringer synes

at overskride sprogets rækkevidde. Tabet kan erkendes, men vanskeligt begribes, og netop denne spænding mellem erfaring og formulering bliver et centralt træk i værkets fremstilling af sorg.

Noget gennemgående er fortællerens oplevelse af, at ordene ikke længere slår til. Dette kommer blandt andet til udtryk i passagen: "JEG SIDDER I MØRKET LÆSER IKKE SKRIVER IKKE HØRER IKKE MUSIK" (s. 42). Her forbindes sprogets utilstrækkelighed med en mere omfattende erfaring af handlingslammelse. De aktiviteter, der tidligere har skabt orientering, refleksion og mening, er ikke længere tilgængelige. Sorgen fremstilles således som en tilstand, hvor forbindelsen til verden svækkes, og hvor det bliver vanskeligt at skabe sammenhæng mellem erfaring og forståelse. Fortælleren er fortsat til stede i verden, men oplever ikke længere at kunne engagere sig i den på samme måde som før.

Denne erfaring kommer også til syne i formuleringen: "Hvor ødelagt / Hvor skør / Hvor død" (s. 47). De tre udsagn står isoleret og uden forklaring, som om sproget kun kan registrere erfaringens konsekvenser uden at kunne udfolde dem nærmere. Ordene beskriver ikke sorgen analytisk eller reflekterende, men peger mod en tilstand, der opleves så voldsom, at den vanskeligt lader sig indfange i et sammenhængende sprog. Fortælleren forsøger ikke at skabe orden i oplevelsen, men lader i stedet sproget afspejle erfaringens brudte karakter. Dette kan relateres til affektiv narratologi (jf. afsnit 3.2.1), hvor litteraturen ikke alene formidler følelser gennem indhold, men også gennem den måde erfaringer struktureres og fremstilles på.

Flere steder forbindes sprogets utilstrækkelighed direkte med kroppen. Fortælleren beskriver blandt andet: "Min hjerne brænder" (s. 59), mens der senere står: "Lyden kan næsten ikke komme ud af mig, jeg kan næsten ikke trække vejret" (Ibid.). Sorgen fremstår her som en erfaring, der ikke alene påvirker tanker og følelser, men også kroppens mest grundlæggende funktioner. Det bliver vanskeligt at tale, tænke og trække vejret. Dermed fremstilles sorgen ikke som en tilstand, der kan bearbejdes gennem refleksion alene, men som noget der gennemstrømmer hele mennesket. Kroppen reagerer, før erfaringen kan omsættes til forståelse, hvilket kan relateres til Massumis beskrivelse af affekt som en intensitet, der opstår før den sproglige bearbejdning (jf. afsnit 3.2). Denne problematik kommer særligt tydeligt til udtryk i formuleringen: "den mest ensomme uartikulerede gråd" (s. 134). Gråden beskrives som uartikuleret, hvilket understreger, at sorgen her eksisterer uden for sprogets domæne. Reaktionen kan høres og mærkes, men ikke omsættes til ord. Værket peger på en grundlæggende erfaring af, at nogle aspekter af sorgen ikke kan kommunikeres fuldt ud gennem sproget. I stedet kommer de til udtryk gennem kroppen, stemmen og de følelsesmæssige reaktioner, der opstår i mødet med tabet.

Værket rummer også en paradoksal bevægelse. Selvom fortælleren igen og igen oplever sprogets utilstrækkelighed, ophører forsøget på at formulere sorgen aldrig. Tværtimod vender bestemte ord, billeder og minder tilbage gennem hele teksten. Carls navn gentages, ligesom forskellige situationer og erindringer genkaldes på ny. Denne tilbagevenden kan forstås som et forsøg på at fastholde forbindelsen til den afdøde, selvom sproget ikke formår at overvinde tabet. Ordene bliver utilstrækkelige, men nødvendige. Fortælleren fortsætter med at skrive, ikke fordi sorgen kan forklares, men fordi relationen til Carl fortsat kræver et sprogligt udtryk.

Forskningsfeltet beskriver tilsvarende, at sprogets begrænsninger spiller en central rolle i værkets bearbejdning af sorg (jf. afsnit 4). Eskildsen fremhæver blandt andet, hvordan teksten kredser om erfaringer, der vanskeligt lader sig formulere, mens Nielsen peger på værkets vedvarende bevægelse mellem tale og tavshed. Mai understreger ligeledes, at *Carls bog* undersøger sprogets muligheder og begrænsninger i mødet med en erfaring, der grundlæggende unddrager sig fuld forståelse. Fælles for disse perspektiver er en opmærksomhed på, at værket ikke alene fremstiller sorg som et følelsesmæssigt tab, men også som en erkendelseskrise, hvor de ord og forståelsesrammer, der tidligere skabte mening, viser sig utilstrækkelige. Sorgen bliver dermed ikke blot noget, fortælleren oplever, men også noget der udfordrer selve muligheden for at begribe og formulere erfaringen.

5.3 Sorgens affektive virkning

I dette afsnit fjernes fokus fra, *hvad* teksten siger om sorg, men undersøger *hvordan* den virker på læseren. Med udgangspunkt i affektteori og affektiv narratologi undersøges det, hvordan værket gennem sine æstetiske virkemidler kan fremkalde følelsesmæssige og kropslige reaktioner. Analysen søger således at belyse, hvordan sorg ikke alene fremstilles i teksten, men også kan sanses og erfares i læseprocessen.

5.3.1 Affektive intensiteter og emotionelle rum i teksten

I *Carls bog* bearbejdes sorg ikke alene gennem refleksion og erkendelse, men gennem en intens kropslig erfaring, der bevæger sig på tværs af sprog, rytme og sansning. Teksten arbejder med korte sætninger, gentagelser, forskydninger og sanselige detaljer, der påvirker læseren følelsesmæssigt og kropsligt. Sorgen bliver derfor ikke blot noget, der beskrives, men noget der mærkes gennem læseprocessen. Samtidig etablerer disse virkemidler en række emotionelle rum, hvor forskellige følelsesmæssige tilstande træder frem og afløser hinanden. Værket kredser således ikke omkring en lineær udvikling fra sorg til forløsning, men omkring skiftende stemninger præget af chok, vrede, længsel, håb og tomhed. Dette kan forstås i relation til emotionelle rum, hvor litteraturen skaber

stemningsmæssige miljøer, som læseren midlertidigt træder ind i og påvirkes af følelsesmæssigt (jf. afsnit 3.2.1).

Et eksempel ses i passagen: "Vi er som børn. / Hjælpeløse. / Vores venner hjælper os med alt. / Vores venner kommer os til undsætning. / De puffer os nænsomt fremad, fra det ene øjeblik til det næste" (s. 100). De korte sætninger og de mange punktummer skaber en hakkende rytme, hvor sproget næsten synes at bevæge sig i små stød. Teksten formidler ikke sorgen gennem lange analyserende refleksioner, men gennem en rytmisk struktur præget af skrøbelighed og afhængighed. Fortælleren reduceres næsten til et barnligt eksistensniveau, hvor de mest grundlæggende handlinger kræver hjælp fra andre. På samme tid påvirker rytmen selve læseoplevelsen, fordi sætningerne nærmest må læses i korte åndedrag. Der etableres samtidig et emotionelt rum præget af afmagt og desorientering, hvor fortælleren ikke længere fremstår som et selvstændigt handlende subjekt, men som et menneske afhængigt af andres omsorg. Teksten arbejder altså ikke kun med betydning på semantisk niveau, men også med en kropslig læserytme, hvor oplevelsen af sårbarhed mærkes gennem tempo og ophold.

Denne oplevelse af desorientering kommer også til udtryk i formuleringen: "Vi ved ikke om det er dag eller nat. Vi står uden for dage og nætter nu" (s. 99). Her etableres et emotionelt rum præget af stilstand og tab af orientering. Sorgen fremstilles ikke alene som en reaktion på dødsfaldet, men som en erfaring der forandrer forholdet til tid og virkelighed. Tiden fremstår ikke længere som et stabilt forløb, men som noget flydende og ubestemmeligt. Denne erfaring understøttes af værkets komposition, hvor minder, refleksioner, citater og sanselige billeder glider ind og ud mellem hinanden uden tydelige overgange. Læseren placeres derfor i en bevidsthed præget af ustabilitet, hvor almindelige strukturer for tid og orientering opløses.

Den kropslige intensitet bliver endnu tydeligere i de passager, hvor sorgen beskrives som en fysisk kraft, der overtager kroppen. Dette ses blandt andet i skildringen af Carls begravelse: "Jeg flygtede. Jeg løb væk, hadede alle menneskene, rasende og vild af sorg" (s. 109). Verberne "flygtede" og "løb" skaber en oplevelse af voldsom bevægelse og uro, hvor kroppen reagerer impulsivt og ukontrollerbart. Sorgen fremstår ikke som en indadvendt følelse, men som noget der driver fortælleren ud i fysisk handling. Ord som "hadede", "rasende" og "vild" intensiverer samtidig passagens følelsesmæssige energi. Her forskydes teksten fra afmagt til vrede, og der etableres et emotionelt rum præget af frustration og modstand. Vreden fremstår ikke som et brud med sorgen, men som endnu en måde sorgen organiserer fortællerens forhold til verden på.

Den samme bevægelse ses i beskrivelsen af mødet med politiet efter Carls død: "Så vi klager over politiet. / Så vi klager og klager og klager" (s. 104). Gentagelsen skaber en insisterende rytme, hvor sproget næsten kredser tvangsmæssigt om den samme handling. Frustrationen opløses ikke, men fortsætter med at cirkulere gennem sproget. Sorgen fremstår derfor ikke alene som lammelse og stilstand, men også som en energi rettet mod omgivelserne. De repetitive strukturer bliver på den måde med til at formidle følelsesmæssig overbelastning og manglende mulighed for afklaring.
Værkets affektive karakter forstærkes yderligere gennem de mange sanselige beskrivelser. Et eksempel ses i formuleringen: "Jeg læser om blodet på gaden, blodet der løber ud af din mund" (s. 103). Beskrivelsen er direkte og konkret og efterlader ganske lidt distance mellem tekst og læser. Blodet bliver et voldsomt visuelt billede, der næsten trænger sig på fysisk i læseoplevelsen. I forlængelse af Ahmeds forståelse af affekt som noget, der orienterer kroppen i relation til omgivelserne (jf. afsnit 3.2), kan sådanne beskrivelser forstås som affektive orienteringspunkter, der trækker læseren tættere på sorgens erfaring. Teksten søger ikke at skabe analytisk afstand, men nærvær, kropslig involvering og følelsesmæssig påvirkning.

Andre steder bevæger teksten sig mod mere stille og intime stemninger. Dette ses blandt andet i formuleringen: "Jeg sover med din fine lette dyne. / Jeg kan stadig dufte din hud, din søvn" (s. 108). Sorgen knyttes her til lugt, berøring og kropslig erindring, hvilket skaber et emotionelt rum præget af nærhed og længsel. Rytmen bliver langsommere og mere dvælende, og sproget bevæger sig væk fra de eksplosive følelsesudbrud. Carl er fysisk fraværende, men sanseligt nærværende gennem duften og de konkrete genstande. Dette kan relateres til Køsters begreb om kropshukommelse (jf. afsnit 3.1.1), hvor kroppen fastholder relationer og erfaringer gennem sanselige spor. Dynen fungerer samtidig som en sporbærer, der gør forbindelsen til Carl midlertidigt nærværende gennem kroppen og sanserne.

Teksten bevæger sig desuden flere steder mellem håb og meningsløshed. Dette kommer til udtryk i de spirituelle og drømmeagtige passager, hvor fortælleren søger tegn på Carls fortsatte eksistens. Et eksempel findes i formuleringen: "Den sære glæde, at det var et tegn" (s. 111). Her etableres et kortvarigt emotionelt rum præget af forbindelse og håb, hvor fortælleren oplever mulighed for kontakt med den døde. Disse øjeblikke udfordres dog ofte af erkendelsen af tabets realitet. Teksten bevæger sig derfor mellem tro og tvivl, mellem ønsket om fortsat nærvær og erkendelsen af døden. Denne ustabile bevægelse orienterer løbende læseren mod nye følelsesmæssige positioner uden at tilbyde egentlig afslutning.

Et sidste gennemgående emotionelt rum er præget af tomhed og følelsesmæssig udmattelse. Dette ses eksempelvis i formuleringen: "Der er dødsensstille" (s. 151). Den korte og næsten minimalistiske sætning skaber en oplevelse af stilstand og fravær, hvor sproget reduceres til det mest nødvendige. Sorgen fremstår ikke længere voldsom eller eksplosiv, men som en tilstand af følelsesmæssig udtømning. Værket veksler på den måde mellem høj intensitet og stille passager, hvilket understreger, at sorgen ikke fremstår som én fast følelsestilstand, men som en ustabil og foranderlig erfaring.

Samlet set viser analysen, hvordan *Carls bog* skaber affektive intensiteter og emotionelle rum gennem rytme, sanselighed, gentagelser og konkrete billeder. Sorgen bearbejdes ikke alene gennem refleksion og sproglig forklaring, men mærkes gennem læseoplevelsens tempo, stemninger og følelsesmæssige forskydninger. Værkets æstetiske organisering får derfor afgørende betydning for den måde, læseren møder sorgen på, fordi teksten ikke blot beskriver en følelsesmæssig erfaring, men etablerer et affektivt rum, hvor sorgens forskellige former kan sanses og erfares. Dette stemmer overens med forskningsfeltet omkring *Carls bog* (jf. afsnit 4), hvor både Mai, Eskildsen og Nielsen fremhæver værkets fragmenterede struktur, rytmiske bevægelser og sanselige intensitet som centrale for dets bearbejdning af sorg. Fælles for disse analyser er en opmærksomhed på, at værkets betydning ikke alene opstår gennem det tematiske indhold, men også gennem den måde teksten følelsesmæssigt og kropsligt påvirker læseren på.

5.3.2 Tekstens invitation til identifikation

Carls bog arbejder gennem hele værket med at skabe en stærk følelsesmæssig involvering hos læseren. Teksten formidler ikke alene fortællerens sorg, men etablerer et affektivt møde, hvor læseren trækkes tæt på erfaringen af tab, savn og længsel. Dette sker gennem intime henvendelser, sanselige beskrivelser, rytmiske forskydninger og en fragmenteret komposition, der påvirker læserens orientering i teksten. I forlængelse af Felskis postkritiske litteraturforståelse kan værkets betydning derfor ikke reduceres til fortolkning alene, fordi læsningen også handler om genkendelse, følelsesmæssig resonans og affektiv involvering (jf. afsnit 2.1). Teksten placerer ikke læseren som neutral observatør, men inviterer til et følelsesmæssigt engagement, hvor sorgen mærkes gennem selve mødet med værket.

Denne involvering opstår blandt andet gennem værkets direkte tiltale af Carl. Flere steder henvender fortælleren sig til den døde søn gennem du-formen, hvilket skaber en oplevelse af nærhed og intimitet. Dette ses eksempelvis i formuleringen: "Jeg siger: Du er også i din dyne. / Jeg siger: Du er" (s. 108). Den direkte henvendelse skaber indtryk af en relation, der fortsætter trods døden, og

læseren trækkes ind i et sanseligt rum præget af erindring og kropsligt nærvær. Duften fungerer ikke blot som et minde, men som noget der midlertidigt gør Carl nærværende igen. Derudover aktiverer beskrivelsen læserens egne erfaringer med nærhed og tab, fordi lugt og berøring er stærkt forbundet med emotionel erindring.

Tekstens fragmenterede struktur spiller ligeledes en central rolle i læserens følelsesmæssige involvering. Dagbogsnotater, refleksioner, poetiske passager og intertekstuelle citater placeres side om side uden faste overgange, hvilket skaber en ustabil og intens læseoplevelse. Læseren må konstant orientere sig mellem de forskellige stemninger, tider og følelsesregistre. Denne komposition påvirker ikke alene forståelsen af teksten, men også læserens kropslige og følelsesmæssige erfaring under læsningen. Teksten producerer på den måde en erfaring af uro og desorientering, der spejler fortællerens egen oplevelse efter Carls død.

Intertekstualiteten får desuden betydning for den følelsesmæssige identifikation. Når Aidt eksempelvis citerer den amerikanske digter Walt Whitmans elegi: "Sørgede jeg, og Sørge må jeg, hver Gang Foraaret vender / tilbage" (s. 111), forbindes fortællerens sorg med en bredere litterær og menneskelig erfaring af tab. Sorgen placeres ikke alene i en individuel eller privat sammenhæng, men indgår i et større fællesskab af stemmer og erfaringer. Citaterne fungerer som emotionelle forbindelsespunkter, hvor læseren inviteres ind i et rum præget af fælles menneskelig sårbarhed. Dette kan relateres til Ahmeds forståelse af emotioner som noget relationelt, der cirkulerer mellem mennesker, tekster og erfaringer (jf. afsnit 3.2). Følelserne eksisterer ikke isoleret i fortælleren, men bevæger sig mellem tekst og læser gennem sproget og de litterære referencer.

Værket arbejder også med en kontinuerlig bevægelse mellem nærhed og distance. Flere passager trækker læseren helt tæt på fortællerens kropslige erfaringer, mens andre skifter mod mere reflekterende eller associative beskrivelser. Denne vekslen skaber en dynamisk læseoplevelse, hvor følelsesmæssig involvering hele tiden kombineres med øjeblikke af eftertanke. Et eksempel findes i formuleringen: "Den dag vi pakkede dine ting ned, tømte dit værelse" (s. 107). Den enkle og næsten nøgne sætning producerer en umiddelbar sårbarhed, der kan aktivere læserens empati.

Læserens følelsesmæssige involvering hænger også sammen med værkets postkritiske orientering. Teksten inviterer ikke primært til distance og afsløring, men til deltagelse og følelsesmæssig resonans. Læseren møder ikke alene en repræsentation af sorg, men konfronteres med en tekst, der søger at skabe affektive reaktioner gennem rytme, sanselighed og fragmentering. Dette bliver særligt tydeligt i de passager, hvor sproget bevæger sig mellem konkrete detaljer og mere åbne følelsesmæssige udsagn. Teksten fastholder på den måde en balance mellem det specifikke og det

genkendelige, hvilket gør det muligt for læseren både at opleve Aidts sorg som unik og samtidig relatere den til egne erfaringer med kærlighed, fravær og tab.

Samlet set viser analysen, hvordan *Carls bog* gennem direkte tiltale, sanselige beskrivelser, intertekstuelle forbindelser og fragmenteret komposition skaber en stærk følelsesmæssig involvering hos læseren. Teksten organiserer ikke alene sorgen tematisk, men etablerer et affektivt møde, hvor læseren inviteres til at mærke, genkende og erfare sorgens intensitet gennem læsningen. Dette ses også i forskningsfeltet omkring *Carls bog* (jf. afsnit 4), hvor både Mai, Eskildsen og Nielsen fremhæver værkets evne til at skabe følelsesmæssig resonans og affektiv nærhed hos læseren. Fælles for analyserne er en opmærksomhed på, at værkets betydning ikke alene opstår gennem dets tematiske indhold, men gennem den måde teksten aktiverer genkendelse, sanselighed og følelsesmæssig involvering i mødet med læseren.

5.4 Litteraturens betydning i mødet med sørgende læsere

I forlængelse af den tekstnære analyse inddrages i dette afsnit specialets empiriske materiale med henblik på at undersøge, hvordan værket opleves i en konkret læsesituation, hvor læserne har oplevet lignende sorg. Med udgangspunkt i de gennemførte interviews analyseres mine familiemedlemmers reaktioner på *Carls bog* med fokus på genkendelse, affektive responser og meningsskabelse. Disse interviews blev udført enkeltvis, men ud fra den samme interviewguide, så udgangspunktet var ens for alle tre. De blev tydeligt berørte af spørgsmålene, hvor de enten græd eller fik tårer i øjnene. Både min mor og mine søstre gav udtryk for et ønske om, at ville læse hinandens interviews, hvilket vidner om en interesse for og nysgerrighed på hinandens svar. Dette understøtter yderligere min opfattelse af at der ikke bliver snakket tilstrækkeligt om min bror i fællesskab, men at han er et emne, vi hver går med for os selv. Dette vil blive uddybet yderligere senere i analysen. For bedre at kunne forstå ligheden mellem Aidts fortælling og min families, gives der først en kort beskrivelse af min brors dødsfald.

5.4.1 Familiekonteksten som læseudgangspunkt

Den 13. august 1993 dør min storebror Andreas – 11 dage før han kunne være fyldt 11 år. Det var en ulykke, hvor han kravlede op i en elmast, fik et dødeligt stød og faldt ned. Min ene søster, Ditte, var 13 år og den anden, Nanna, 6 år, da det skete. Min sidste søster, Signe, blev født tre år efter ulykken og jeg selv blev født 7 år efter. Vi voksede derfor op i en familie, der var præget af en dyb sorg over min storebrors død. En bror jeg altid har vidst eksisterede før mig, men som jeg ikke vidste ret meget om. Han har altid været et svært samtaleemne, da det var tydeligt, at selv mange år efter hans død,

var min familie stadig præget af sorgen og deres savn til ham. Det har derfor været en stor motivation bag specialet at bryde med tavsheden og få sat ord på denne sorg. Både for min egen skyld, men også for min families. Igennem de forskellige interviews blev det endnu mere klart for mig, at det ikke kun er mig, der ikke kender så meget til hans død og omstændighederne efter ulykken, men også min familie. Det er tydeligt, at det er noget, der ikke bliver snakket om, men nærmere noget de forskellige familiemedlemmer går med individuelt. I de følgende analyseafsnit vil jeg undersøge, hvordan *Carls bog* vækker genkendelse hos min familie i forhold til deres egen sorg over Andreas' død samt hvordan de oplevede at læse *Carls bog*.

5.4.2 Genkendelse

Et gennemgående tema i interviewene er oplevelsen af genkendelse i mødet med *Carls bog*. Mine familiemedlemmer genkender ikke nødvendigvis alle konkrete hændelser i værket, men snarere de følelsesmæssige reaktioner og den måde sorgen beskrives på. Genkendelsen opstår derfor både gennem værkets skildring af chok, magtesløshed og følelsen af uvirkelighed samt gennem de relationelle erfaringer, som de selv forbinder med tabet af Andreas. Dette kan ses i forlængelse af Felskis forståelse af genkendelse som en læseerfaring, hvor læseren oplever, at litteraturen spejler noget allerede erfaret eller følt (jf. afsnit 3.4).

Særligt interviewet med min mor viser en stærk oplevelse af genkendelse i relation til værkets beskrivelse af sorgens første fase. Hun fortæller blandt andet: "Den der fuldstændig følelsesmæssige magtesløshed kunne jeg især genkende. Det der med at man ikke forstår at resten af verden bare kører videre, det synes jeg er en osteklokkefornemmelse. Man går inde i sådan en boble og alt andet er fuldstændig ligegyldigt. Man vil gerne tilbage til hvordan tingene var som før, hvor han var levende. Det ved man godt ikke kan lade sig gøre, men det kan hjernen ikke forstå. Det er som om ens intelligens er delt i to. Den ene del ved godt han er væk og den anden del benægter det" (Bilag 4). Beskrivelsen af sorgen som en "osteklokkefornemmelse" peger på en oplevelse af isolation og forskydning fra omverdenen, hvor den sørgende oplever at befinde sig i en anden virkelighed end resten af verden. På samme tid illustrerer udsagnet den dobbelthed, som ofte kendetegner sorgens første fase, hvor erkendelsen af døden endnu ikke er fuldt integreret følelsesmæssigt. Dette kan ses i relation til Guldins beskrivelse af sorg som en proces, hvor den efterladte gradvist forsøger at forstå og erkende tabets virkelighed (jf. afsnit 3.1).

Genkendelsen knytter sig imidlertid ikke alene til de følelser, der beskrives i værket, men også til den måde fortællingen er opbygget på. Min mor fortæller eksempelvis: "Måden hun stille sætter flere ord på hvad der skete, ser jeg som hendes måde at forstå situationen. Der kommer mere på hver

gang i takt med at hun kommer videre og kan huske mere" (Bilag 4). Hendes udsagn peger på, at værkets tilbagevendende beskrivelser af dødsfaldet ikke opleves som gentagelser uden funktion, men som en måde gradvist at nærme sig en erfaring, der er vanskelig at begribe. Den fragmenterede struktur bliver således en del af fortællerens forsøg på at skabe mening i det skete.

Denne oplevelse ses også hos Nanna. Hun fortæller: "Der hvor hun skriger og gentager sig selv mange gange. Jeg var til stede da mor fik det at vide og den mindede meget om forfatterens reaktion. Mor forstod ikke hvad der var sket og stillede de samme spørgsmål" (Bilag 2). Genkendelsen opstår her ikke primært i relation til hendes egen sorg, men i genkendelsen af vores mors chokreaktion. Dette stemmer overens med sorgteoriens beskrivelser af chok som en tilstand præget af uvirkelighed og manglende evne til at forstå situationens realitet (jf. afsnit 3.1.3). Samtidig reflekterer Nanna over værkets form og fortæller: "Til at starte med tænkte jeg, at den ville være svær at komme igennem på grund af mængden af gentagelser. Den var svær at læse i starten på grund af strukturen, men jo længere man kommer ind i bogen, jo bedre bliver den og jo mere mening giver den" (Bilag 2). Senere uddyber hun: "Det var lidt forvirrende med at hun hele tiden går tilbage, men jo mere jeg læste, jo mere forstod jeg også at det var hendes måde at beskrive sorgen på" (Bilag 2). Nannas udsagn viser, hvordan værkets gentagelser og tilbagevendende bevægelser først opleves som forvirrende, men efterhånden fremstår som en meningsfuld del af sorgens fremstilling. Genkendelsen opstår ikke kun gennem indholdet, men også gennem den måde sorgen formidles på.

Hos Ditte spiller værkets opbygning ligeledes en rolle for læseoplevelsen. Hun fortæller: "Jeg synes den var forvirrende, fordi jeg er vant til en lineær handling i de bøger jeg læser. Strukturen i bogen var lidt svær at forholde sig til" (Bilag 3). Selvom strukturen opleves som udfordrende, peger udsagnet samtidig på, hvordan værket bryder med traditionelle fortællestrukturer og i stedet afspejler sorgens usammenhængende karakter. Hos Ditte opstår genkendelsen dog især i relation til følelsen af ansvar og nødvendigheden af at være stærk i sorgen. Hun fortæller: "Jeg følte lidt jeg skulle være den stærke i familien dengang Andreas døde" (Bilag 3). Hvor min mors oplevelse af sorg beskrives som handlingslammende, beskriver Ditte i højere grad sorgen som noget, der krævede kontrol og omsorg for andre familiemedlemmer. Hun forklarer blandt andet: "Jeg følte jeg skulle passe på mor, far og Nanna" (Bilag 3). Sorgen kommer således til udtryk forskelligt hos de enkelte, hvilket understøtter Guldins pointe om, at sorgprocesser formes individuelt og relationelt (jf. afsnit 3.1.3).

To understreger desuden, at genkendelsen ikke nødvendigvis handler om identiske oplevelser, men om følelsesmæssige paralleller. Min mor siger eksempelvis: "Selvom Andreas og Carl ikke døde på samme måde og at Andreas døde på stedet, er der stadig lighedstegn" (Bilag 4). På samme måde

fortæller Ditte: "Hele situationen, hvor hun får det at vide, altså det der er sket med hendes søn. Det kunne jeg drage paralleller til" (Bilag 3). Genkendelsen opstår altså ikke gennem en direkte identifikation mellem de konkrete hændelser, men gennem de erfaringer og følelsesmæssige reaktioner, som værket aktiverer hos læseren. Dette kan ses i relation til Ahmeds forståelse af affekt som noget relationelt, hvor følelser skaber forbindelser mellem mennesker og erfaringer (jf. afsnit 3.2).

Interviewene viser samlet set, hvordan *Carls bog* fungerer som et værk, der ikke alene fremstiller sorg, men også aktiverer læsernes egne erfaringer og minder. Genkendelsen opstår både gennem værkets følelsesmæssige beskrivelser af chok, magtesløshed og tab samt gennem dets fragmenterede form, hvor gentagelser og tilbageblik spejler den måde, sorg ofte erfares og bearbejdes på. På denne måde bliver læsningen ikke blot en fortolkning af en andens sorg, men også et møde med mine familiemedlemmers egne erfaringer med tab.

5.4.3 Følelsesmæssige reaktioner i mødet med teksten

Læsningen af *Carls bog* vækker en række følelsesmæssige og kropslige reaktioner hos min mor og mine søstre. Reaktionerne kommer til udtryk forskelligt, men fælles for dem er, at værket aktiverer minder, stemninger og refleksioner knyttet til deres egne erfaringer med tab. Dette understøtter affektteoriens forståelse af litteratur som noget, der ikke blot fortolkes kognitivt, men også mærkes kropsligt og følelsesmæssigt (jf. afsnit 3.2).

Særligt interviewet med min mor viser en stærk affektiv reaktion på læsningen. Hun fortæller: "Jeg frygtede nok lidt at læse den, fordi jeg vidste at den ville ruske op i nogle ting. Under læsningen kom jeg tilbage til dengang, så jeg blev rigtig ked af det" (Bilag 4). Læsningen fungerer som en form for affektiv aktivering, hvor tidligere erfaringer og følelser aktualiseres gennem mødet med teksten. Dette bliver endnu tydeligere, da hun beskriver sine reaktioner under læsningen: "Jeg blev trist og man får jo et eller andet sted nogle flashbacks" (Bilag 4). Disse "flashbacks" fortæller, hvordan læsningen ikke blot skaber refleksion, men også genaktiverer kropslige og følelsesmæssige erindringer. Dette kan ses i relation til affektteoriens forståelse af, at følelser og erfaringer kan lagres kropsligt og senere aktiveres gennem bestemte situationer eller sanselige påvirkninger (jf. afsnit 3.1.4).

Min mor beskriver yderligere en ambivalent bevægelse mellem at give plads til sorgen og forsøge at kontrollere den følelsesmæssige reaktion. Hun fortæller: "jeg skulle ikke bare give efter, for så kan jeg ikke stoppe med at græde igen" (Bilag 4). Her ses sorgen som noget, der fortsat opleves intenst og potentielt overvældende, selv mange år efter dødsfaldet. Denne erfaring kan relateres til nyere

sorgteori, hvor sorgen ikke forstås som noget, der afsluttes definitivt, men som en erfaring, der fortsat kan aktiveres og få ny betydning gennem bestemte situationer og relationer (jf. afsnit 3.1.1).

Hos Nanna kommer de følelsesmæssige reaktioner særligt til udtryk gennem de billeder og forestillinger, teksten fremkalder. Hun fortæller blandt andet: "Jeg fik billeder i hovedet og tårer i øjnene til sidst i bogen" (Bilag 2). Reaktionen opstår især i forbindelse med beskrivelserne af Carls skader og hospitalsforløbet, hvilket hun uddyber med, at hun "tænker meget i billeder, når jeg læser" (Bilag 2). Teksten aktiverer ikke alene følelsesmæssige reaktioner, men også sanselige forestillinger hos læseren. Dette kan ses i relation til Massumis forståelse af affekt som en kropslig intensitet, der opstår før den fulde sproglige bearbejdning (jf. afsnit 3.2). Reaktionen bliver derfor ikke alene analytisk eller refleksiv, men også fysisk og sanselig.

To beskriver desuden, hvordan læsningen sætter tanker i gang efterfølgende. Nanna fortæller eksempelvis: "Det var mere efter, hvor jeg fik mange tanker omkring Andreas' død, at jeg blev lidt påvirket" (Bilag 2). På samme måde fortæller Ditte, at bogen "satte bare tanker i gang over hvordan jeg havde det dengang som barn, da det skete" (Bilag 3). Læsningen fungerer derfor som en proces, der fortsætter efter selve mødet med teksten. Følelserne opstår ikke nødvendigvis direkte under læsningen, men udvikler sig gennem refleksion og genkaldelse af egne erfaringer. Dette understøtter Felskis pointe om, at litteratur kan skabe forbindelser mellem tekst og læser gennem genkendelse og følelsesmæssigt engagement (jf. afsnit 3.4).

Selvom alle tre beskriver forskellige former for følelsesmæssig påvirkning, understreger to en vis distance til teksten. Ditte fortæller eksempelvis: "Det var hårdt at høre om hvad de var gået igennem, men det var ikke fordi jeg blev specielt følelsesmæssigt involveret" (Bilag 3). På samme måde beskriver Nanna, at "jeg kunne sagtens sætte mig ind i historien uden at blive følelsesmæssigt påvirket i den" (Bilag 2). Affektive reaktioner kan altså komme til udtryk forskelligt, og genkendelse ikke nødvendigvis medføre en fuldstændig følelsesmæssig identifikation med teksten. De bevæger sig således mellem nærhed og distance i mødet med værket.

Interviewene viser, hvordan *Carls bog* skaber følelsesmæssige og affektive reaktioner hos læserne gennem både værkets indhold og dets æstetiske form. Læsningen aktiverer minder, kropslige reaktioner og refleksioner, der knytter sig til mine familiemedlemmers egne erfaringer med sorg. På denne måde bliver litteraturen ikke alene et medium for repræsentation af sorg, men også et rum, hvor tidligere erfaringer kan genopleves, sanses og bearbejdes på ny.

5.4.4 Litteraturens rolle i meningsskabelse

Carls bog læses ikke alene som en fortælling om sorg, men også som et værk, der kan skabe refleksion og i nogle tilfælde bidrage til en form for bearbejdning eller meningsskabelse. Min mor og mine søstre beskriver dog denne betydning forskelligt, hvilket understreger, at litteraturens funktion i en sorgproces varierer fra person til person. Dette kan ses i relation til Felskis forståelse af litteratur som noget, der kan få betydning i læserens liv og skabe forbindelser mellem tekst og erfaring (jf. afsnit 3.4).

Hos Nanna og Ditte bliver læsningen særligt betydningsfuld, fordi værket bygger på en virkelig erfaring. Nanna fortæller eksempelvis: "Det synes jeg altid er godt, fordi det kan du bruge til noget. Du kan måske bedre sætte dig ind i noget, når det er skrevet ud fra en ægte historie" (Bilag 2). Hun fremhæver, at fortællingen opleves "meget virkeligt frem for faktuelt" (Bilag 2). Det autentiske element får betydning for hendes oplevelse af værket og gør det lettere at relatere til sorgen. På samme måde fortæller Ditte: "Det havde ikke givet det samme, hvis det var en fiktiv fortælling" (Bilag 3). Autofiktionens kobling mellem levede erfaringer og litterær fremstilling bliver vigtig for læsernes engagement i teksten. Dette kan ses i relation til teorien om autofiktion, hvor forholdet mellem virkelighed og litteratur netop skaber en særlig læseposition præget af nærhed og identifikation (jf. afsnit 3.3).

For min mor bliver læsningen også betydningsfuld, fordi den skaber en oplevelse af fælles erfaring med forfatteren. Hun fortæller: "Det havde den betydning at jeg vidste godt at jeg ville have en fælles forståelse med forfatteren" (Bilag 4). Samtidig understreger hun: "Folk der ikke har prøvet det, kan ikke sætte sig ind i hvordan det er. Der kan skrives nok så mange bøger om det, men du ved det ikke, hvis du ikke selv har prøvet. Du kan sætte dig ind i en del af det, men du vil aldrig helt forstå det." (Bilag 4) Litteraturen bliver her et sted, hvor erfaringer med sorg opleves som genkendelige og delte. Dette kan relateres til Ahmeds forståelse af følelser som relationelle, hvor emotioner skaber forbindelser mellem mennesker gennem fælles orienteringer og erfaringer (jf. afsnit 3.2). Værket bliver således ikke alene en individuel læseoplevelse, men også et rum for oplevelsen af ikke at være alene med sorgen.

To beskriver også, hvordan læsningen sætter refleksioner i gang omkring deres egne sorgprocesser. Nanna fortæller blandt andet: "Den har mere sat gang i nye tanker omkring, hvad der skete i dagene efter Andreas' død" (Bilag 2). Hun udtaler også, hvordan hun under læsningen begyndte at tænke mere over tiden efter dødsfaldet og de ting, hun ikke længere kan huske. Litteraturen fungerer derfor som et udgangspunkt for refleksion over egne erfaringer og minder. På

samme måde fortæller Ditte, at bogen "har mere sat tanker i gang efterfølgende omkring min egen proces, hvor jeg nok ikke fik det bearbejdet nok, men var den stærke der holdt sammen på alle andre" (Bilag 3). Selvom ingen af dem beskriver læsningen som direkte helende, skaber værket en anledning til at genbesøge og reflektere over tidligere erfaringer.

Min mor ser læsningen som noget, der fortsat kan have en bearbejdende funktion, selv mange år efter tabet. Hun fortæller: "Det er altid bearbejdende at snakke og læse om det uanset hvor lang tid der går" (Bilag 4). Sorg afsluttes altså nødvendigvis ikke, men kan fortsat bearbejdes gennem samtaler, minder og litteratur.

Interviewene viser dog også en vis ambivalens i forhold til litteraturens betydning. Nanna fortæller eksempelvis, at bogen "ville have været mere bearbejdende, hvis jeg havde læst den kort tid efter Andreas' død" (Bilag 2). Litteraturens betydning kan også afhænge af tidspunktet i sorgprocessen og af den enkelte læsers situation. Selvom værket vækker tanker og refleksioner, betyder det ikke nødvendigvis, at det opleves som direkte hjælpsomt eller terapeutisk.

Carls bog får altså betydning hos mine familiemedlemmer gennem genkendelse, refleksion og følelsen af fælles erfaring. Litteraturen fungerer som et rum, hvor sorgen kan tænkes igennem og forbindes med egne erfaringer, men uden at den nødvendigvis opløser eller fjerner sorgen. På denne måde peger interviewene på, at litteraturens rolle i meningsskabelse ikke handler om at skabe en endelig forløsning, men snarere om at åbne et refleksionsrum, hvor erfaringer med tab kan forstås og bearbejdes på nye måder.

5.4.5 Sorg, tavshed og muligheden for at sætte ord på tab

Endnu et gennemgående tema i interviewene er forholdet mellem sorg og tavshed. To fortæller, hvordan sorgen gennem mange år har været vanskelig at tale om, samtidig med at læsningen af *Carls bog* har sat refleksioner og samtaler i gang. Værket kommer til at fungere som en anledning til at nærme sig erfaringer og følelser, der ofte holdes tilbage eller forbliver usagte. Dette kan ses i relation til Felskis forståelse af litteratur som noget, der ikke alene fortolkes, men også virker i verden ved at skabe følelsesmæssige og relationelle forbindelser mellem tekst og læser (jf. afsnit 3.4).

Særligt Nanna beskriver sorgen som noget privat og vanskeligt at tale om. Hun fortæller blandt andet: "Jeg taler sjældent om ham, fordi det har jeg svært ved at rumme, så jeg har lidt gemt det væk" (Bilag 2). Sorgen er noget, der fortsat eksisterer, men som også holdes på afstand gennem tavshed og tilbageholdelse. Senere understreger hun også: "Sorg er meget privat for mig og snakker sjældent om mine følelser med andre" (Bilag 2). Tavsheden bliver derfor en måde at beskytte sig selv på, men kan også medføre, at bestemte erfaringer og følelser ikke deles med andre og heraf måske heller ikke

bearbejdes. På trods af denne tilbageholdenhed fortæller Nanna, hvordan læsningen og specialet har skabt nye samtaler om sorgen. Hun fortæller: "Den har i hvert fald sat gang i, at vi to har den her samtale nu, hvilket jeg ikke tror vi ville have haft, hvis du ikke skrev opgaven." (Bilag 2) Litteraturen bliver ikke alene en individuel læseoplevelse, men også et udgangspunkt for dialog og refleksion. Dette understøttes af min mor: "Vi to ville jo ikke have haft den her samtale, hvis ikke det var for din opgave" (Bilag 4). Interviewene peger således på, at litteraturen kan skabe et rum, hvor erfaringer med sorg bliver lettere at nærme sig og formulere.

Min mor forbinder ydermere tavsheden med frygten for at miste forbindelsen til Andreas. Hun fortæller: "jeg er bange for at han bliver glemt" (Bilag 4). Hendes frygt bunder altså i at hun er bange for at glemme ham, når han ikke bliver talt om. Det er derfor også et ønske om at han bliver talt mere om, så hun kan bevare sine minder om ham. Behovet for at tale om sorgen bliver derfor også et spørgsmål om at fastholde Andreas som nærværende i familien og i erindringen. Dette kan også ses i relation til teorien om vedvarende bånd, hvor relationen til den afdøde ikke afsluttes, men fortsætter gennem minder, fortællinger og følelsesmæssige forbindelser (jf. afsnit 3.1.1). Hun udtaler, hvordan det fortsat er svært ikke at blive følelsesmæssigt påvirket: "jeg græd rigtig meget. Det var bare sørgeligt" (Bilag 4). Sorgen eksisterer altså stadig kropsligt og følelsesmæssigt mange år efter dødsfaldet.

Interviewene fortæller også, hvordan tavshed kan være forbundet med manglende fælles bearbejdning af sorgen i familien. Nanna fortæller eksempelvis: "Jeg kan slet ikke huske hvor Ditte var på dagen og det er jo ikke noget vi er så gode til at få snakket om" (Bilag 2). Sorgen er ikke alene en individuel erfaring, men også noget, der præger relationerne mellem familiemedlemmerne. Litteraturen og interviewsituationen skaber her mulighed for at genbesøge erfaringer, som tidligere har været vanskelige at dele.

Derudover viser interviewene, at litteraturen ikke nødvendigvis giver endelige svar eller løser sorgen, men snarere åbner et rum for refleksion og samtale. Min mor fortæller blandt andet: "Man forsøger at finde en forståelse og man søger et 'hvorfor', men det finder man ikke. Jeg tror aldrig man holder op med at forsøge at forstå hvorfor" (Bilag 4). Sorgen kan ikke forklares eller afsluttes fuldstændigt. Alligevel fortæller hun, at det "er vigtigt at snakke om det" (Bilag 4). Litteraturen får således betydning, ikke fordi den fjerner sorgen, men fordi den muliggør en bearbejdning gennem sprog, refleksion og fælles erfaring.

Samlet set viser interviewene, hvordan *Carls bog* fungerer som en anledning til at nærme sig erfaringer med tab, der ellers ofte er præget af tavshed. Læsningen skaber mulighed for refleksion,

samtale og genkaldelse af minder, samtidig med at den synliggør, hvor vanskeligt sorgen fortsat kan være at sætte ord på. På denne måde bliver litteraturen et rum, hvor det usagte midlertidigt kan formuleres og deles med andre, uden at sorgen nødvendigvis ophører eller bliver mindre smertefuld.

5.4.6 Når sorgen ikke bliver italesat

Udover min families individuelle læseoplevelser af *Carls bog* er det også værd at bide mærke i, at værket har åbnet op for samtaler, der ellers ikke ville have fundet sted. Det er eksempelvis interessant, at Nanna nævner, at hun ikke vidste, hvor Ditte var, da Andreas døde. I mit interview med Ditte fortæller hun: ”Jeg fik det at vide da jeg landede i lufthavnen, fordi jeg var på skoleudflugt på Bornholm. Jeg blev derfor fulgt hjem af min onkel og tante og troede i starten kun, at han var kommet til skade og ikke død. Jeg husker det som om jeg fik det at vide i lufthavnen og så fik jeg en sovepille. Jeg husker at vi sov sammen alle fire derefter” (Bilag 3). Gennem interviewene får jeg således indblik i erfaringer og erindringer, som de øvrige familiemedlemmer ikke nødvendigvis kender til. Samtidig peger situationen på, hvordan børn kan opleve og forstå et tab forskelligt afhængigt af den information og støtte, de modtager. Ifølge Winther-Lindqvist er åbenhed, omsorg og kontinuitet i hverdagen centrale faktorer for børn og unges mulighed for at håndtere et tab på en hensigtsmæssig måde (Winther-Lindqvist, 2021, s. 119). Interviewene viser imidlertid, at sorgen i familien i høj grad blev håndteret individuelt, hvilket kan have begrænset muligheden for en fælles forståelse af det der skete.

Ditte nævner også flere gange, at hun følte, at hun fik en rolle, hvor hun skulle holde sammen på familien. Dette kan måske hænge sammen med den boble, vores mor befandt sig i, hvor hun fortæller: ”I den boble er der ikke plads til noget som helst andet inklusiv ens egne børn i starten. Man er ikke ligeglad med dem, men de var sekundære” (Bilag 4). Set i lyset af Winther-Lindqvists forskning er det væsentligt, at de tilbageværende omsorgspersoners psykiske tilstand har stor betydning for børns mulighed for at tilpasse sig et tab (Winther-Lindqvist, 2021, s. 122). Min mors beskrivelse vidner om, hvor altoverskyggende sorgen efter Andreas var, og Dittes oplevelse af at skulle være den stærke i familien kan ses som en konsekvens af denne situation. Der er derfor noget usagt mellem de to perspektiver. Hvor min mor beskriver sin reaktion som en del af sin egen sorgproces, peger Ditte på, hvordan denne periode blev oplevet fra et barns position.

Også Nanna fortæller om en følelse af ensomhed i tiden efter Andreas’ død: ”Jeg kan huske at mig og Ditte lidt blev parkeret nede ved vores tante og onkel, hvor jeg længtes virkelig meget hjem. Jeg måtte bare ikke komme hjem, hvilket jeg ikke forstod. Jeg følte mig forladt og følte at jeg var der virkelig længe, men jeg kan ikke huske hvor længe” og ”Jeg blev nok lidt glemt i mine forældres sorg” (Bilag 2). Disse udsagn peger ikke nødvendigvis på, at de som børn manglede omsorg, men de

illustrerer, hvordan sorgen kunne opleves fra deres perspektiv. Winther-Lindqvist understreger netop, at børn og unge kan være særligt sårbare over for forandringer i deres nære relationer efter et tab, og at oplevelsen af stabilitet og følelsesmæssig tilgængelighed har betydning for deres måde at håndtere sorgen på (Winther-Lindqvist, 2021, s. 119). Når Nanna beskriver en længsel efter hjemmet og en følelse af at være blevet glemt, bliver det derfor tydeligt, hvordan tabet ikke alene handlede om Andreas' død, men også om de forandringer, der opstod i familiens relationer efterfølgende.

Både Nanna og min mor nævner, at læsningen af *Carls bog* har sat gang i en samtale med mig, som de ellers ikke ville have haft. Dette beskriver meget godt familiens situation, hvor Andreas ikke rigtig bliver talt om. Min mor er bange for at glemme ham, ved ikke at tale om ham, Nanna oplever stadig, at det er svært at tale om ham, og Ditte når frem til den erkendelse, at hun måske ikke har bearbejdet sin sorg i en tilstrækkelig grad. Værket skaber dermed et rum, hvor erfaringer, der tidligere har været tavse, kan komme til udtryk. Derudover synliggør interviewene, hvordan familiemedlemmerne bærer på forskellige minder, spørgsmål og oplevelser knyttet til det samme tab. Arbejdet med *Carls bog* åbner derfor ikke blot op for individuelle refleksioner, men også for muligheden for en fælles samtale om Andreas og den betydning, hans død har haft for familien. I den forstand bliver litteraturen et afsæt for at dele erfaringer, som ellers har været vanskelige at sætte ord på, og måske mindske den ensomhed, der kan opstå, når sorg primært bæres alene. Det kan derfor også være et håb for fremtiden, at denne samtale kan udvikle sig, så familien er mindre ensomme i deres sorg.

5.5 Afrunding

Dette afsnit sammenfatter analysens væsentligste pointer med henblik på at skabe en samlet forståelse af, hvordan sorg fremstilles og virker i værket. Der samles op på de centrale resultater fra de foregående analyser, og der peges frem mod den efterfølgende diskussion.

Gennem analysen er det blevet tydeligt, at sorgen i værket ikke fremstilles som et lineært eller afsluttet forløb, men som en tilstand præget af opløsning, gentagelse og følelsesmæssig intensitet. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem værkets fragmenterede komposition, de sproglige brud og den konstante bevægelse mellem konkrete erindringer, refleksioner og sanselige erfaringer. Sorgen fremstilles som noget, der påvirker både kroppen, sproget og oplevelsen af tid, hvilket understøtter de teoretiske perspektiver fra blandt andet affektteorien og den affektive narratologi.

Analysen har samtidig vist, hvordan værkets autofiktive karakter og paratekstuelle elementer har betydning for læsningen af sorgen. Koblingen mellem forfatter, fortæller og den virkelige tabserfaring bidrager til en oplevelse af autenticitet, hvor teksten ikke blot læses som fiktion, men også som en

personlig bearbejdning af tab. Dette skaber et særligt følelsesmæssigt nærvær, som påvirker læserens møde med værket. I forlængelse heraf peger analysen på, at litteraturen ikke alene kan repræsentere sorg, men også fremkalde affektive reaktioner hos læseren gennem tekstens rytme, gentagelser og emotionelle rum.

Interviewene har desuden vist, at værket kan skabe særlig stor genkendelse hos læsere, der umiddelbart kan spejle sig i og identificere sig med det skildrede. De beskriver blandt andet, hvordan læsningen aktiverer minder, kropslige reaktioner og refleksioner over deres egne sorgprocesser. Derudover viser analysen, at litteraturen kan fungere som et rum, hvor svære følelser og erfaringer kan få form og blive lettere at tale om. På den måde bliver *Carls bog* ikke blot en fremstilling af sorg, men også et værk, der kan få betydning i mødet med konkrete læsere. Analysen leder derfor frem mod den følgende diskussion, hvor disse perspektiver vil blive udfoldet yderligere i relation til litteraturens muligheder og begrænsninger i mødet med sorg.

6 Diskussion

Diskussionen vil i det følgende samle specialets centrale analytiske og teoretiske pointer med henblik på at perspektivere undersøgelsens resultater. Med udgangspunkt i analysen af *Carls bog* samt de semistrukturerede interviews diskuteres litteraturens potentiale i relation til sorg, herunder hvordan værket kan skabe genkendelse, affektive reaktioner og meningsskabelse hos læsere med egne tabserfaringer. Derudover diskuteres de metodiske implikationer, der følger af specialets empiriske og personlige udgangspunkt. Diskussionen søger dermed både at perspektivere analysens resultater og at placere specialets bidrag i relation til det eksisterende forskningsfelt.

6.1 Litteraturens potentiale i sorgprocesser

Et spørgsmål i dette speciale har været, hvilken betydning sorglitteratur kan få i mødet med læsere, der selv har erfaringer med tab. Dette spørgsmål er særligt interessant, fordi det placerer sig i et forskningsfelt, hvor fokus primært har været rettet mod enten litteraturens æstetiske udtryk eller sorgens psykologiske og sociale karakter. Specialet placerer sig i spændingsfeltet mellem disse perspektiver ved at undersøge, hvordan et konkret litterært værk både fremstiller sorg og får betydning i mødet med konkrete læsere. Her flyttes opmærksomheden fra spørgsmålet om, hvad *Carls bog* betyder som litterært værk, til spørgsmålet om, hvad værket gør ved sine læsere, og hvordan det indgår i deres forståelse af egne erfaringer.

Denne tilgang kan ses som en forlængelse af Rita Felskis postkritiske perspektiv, hvor litteratur ikke alene forstås som et objekt for analyse, men som noget, der indgår i menneskers liv og erfaringer. Samtidig peger specialets resultater på, at litteraturens betydning ikke kan reduceres til dens æstetiske kvaliteter alene. Interviewene viser, at værkets betydning i høj grad opstår i mødet mellem tekst og læser, hvor personlige erfaringer aktiveres og bringes i spil. På den måde bliver litteratur ikke blot noget, man læser om, men noget man læser med og igennem. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt litteraturens værdi i sorgprocesser i lige så høj grad bør forstås ud fra dens relationelle og erfaringsmæssige funktion som ud fra dens litterære form.

I denne sammenhæng er genkendelse et centralt begreb. Interviewene viser, at mine familiemedlemmer oplever genkendelse i Aidts beskrivelser af sorgens kaotiske, kropslige og ofte modsætningsfyldte karakter. Genkendelsen synes dog ikke blot at handle om, at deres egne erfaringer afspejles i teksten. Snarere opstår der en oplevelse af, at erfaringer, som tidligere har været vanskelige at formulere, får et sprog gennem værket. Litteraturen bliver et sted, hvor den enkelte kan spejle sig i andres erfaringer og gennem denne spejling opnå en følelse af at være mindre alene med sine egne

oplevelser. Dette perspektiv kan ses i forlængelse af nyere forskning i litteratur og læsning, hvor litterære tekster forstås som rum for identifikation, refleksion og selvforståelse. Derudover peger resultaterne på, at spejlingen ikke nødvendigvis indebærer, at læseren genkender sig selv fuldstændigt i teksten. Tværtimod kan mødet med en andens sorg skabe nye perspektiver på egne erfaringer og på denne måde åbne for nye former for meningsskabelse.

Netop spørgsmålet om meningsskabelse er centralt i nyere sorgforskning. Som beskrevet i forskningsfeltet er sorgforskningen i de seneste årtier i stigende grad bevæget sig væk fra forestillingen om, at den sørgende skal løsrive sig fra den afdøde, og hen imod en forståelse af sorg som en proces, hvor mennesker forsøger at skabe mening i en forandret livssituation. Specialets resultater understøtter denne udvikling, idet interviewene viser, at læsningen af *Carls bog* kan bidrage til refleksion over egne erfaringer med tab. Resultaterne viser også, at meningsskabelse ikke nødvendigvis skal forstås som en lineær proces, hvor sorgen gradvist opløses eller overvindes. Tværtimod fremstår sorgen i både værket og interviewene som noget vedvarende, der fortsat påvirker de efterladtes liv mange år efter dødsfaldet.

Denne pointe kan også diskuteres i relation til teorien om vedvarende bånd. Specialets analyser viser, hvordan Carl fortsat er nærværende i Aidts fortælling gennem minder, sanselige spor og sproglige gentagelser. På tilsvarende vis beskriver mine familiemedlemmer, hvordan læsningen aktualiserer relationen til deres afdøde søn og bror. Litteraturen bliver således ikke blot et sted for refleksion over tabet, men også et sted, hvor relationen til den afdøde midlertidigt kan genaktiveres. Dette betyder, at litteratur kan fungere som en særlig form for sporbærer, hvor fortællingen bliver et medium, der gør det muligt at genkalde relationer, følelser og erfaringer, som ellers kan være vanskelige at fastholde i hverdagen.

Ydermere ses nødvendigheden af at nuancere forestillingen om litteraturens positive potentiale. Inden for både forskningsfeltet og den offentlige debat fremhæves litteratur ofte som et redskab til indsigt, udvikling eller ligefrem heling. Mine analyser viser imidlertid, at mødet med sorglitteratur ikke nødvendigvis er trøstende. Flere af mine familiemedlemmer beskriver, hvordan bestemte passager vækker ubehag, smerte eller genaktiverer følelser, som de ellers ikke konfronterer til daglig. Dette understreger, at litteraturens betydning ikke kan reduceres til en terapeutisk funktion. Tværtimod synes noget af værkets styrke netop at ligge i dets evne til at fastholde sorgen som uløst, kompleks og modsætningsfyldt. Litteraturen tilbyder ikke nødvendigvis svar eller forløsning, men skaber et rum, hvor sorgen kan udfolde sig i al sin kompleksitet.

På denne baggrund kan specialet også ses som et bidrag til den voksende interesse for litteraturens anvendelse og betydning uden for den rent litteraturvidenskabelige analyse. Hvor tidligere analyser af *Carls bog* primært har fokuseret på værkets æstetiske, genremæssige eller autofiktive karakter, peger dette speciale mod betydningen af at undersøge værkets virkning hos konkrete læsere. Specialets bidrag ligger derfor ikke alene i analysen af sorgens fremstilling, men også i undersøgelsen af, hvordan denne fremstilling modtages, fortolkes og erfares af mennesker med egne tabserfaringer. Sorglitteratur kan altså ikke blot forstås som repræsentationer af sorg, men som kulturelle og relationelle rum, hvor sorg kan genopleves, genforhandles og gives ny betydning.

6.2 Metodiske refleksioner

Specialets metodiske tilgang kombinerer en tekstanalytisk undersøgelse af *Carls bog* med semistrukturerede interviews med min mor og mine to søstre. Denne kombination har gjort det muligt både at analysere værkets æstetiske og affektive fremstilling af sorg samt at undersøge, hvordan værket opleves i mødet med konkrete læsere med egne erfaringer med tab. Samtidig rejser denne tilgang en række metodiske refleksioner og problemstillinger, som er væsentlige at diskutere i relation til undersøgelsens resultater og videnskabelige kvalitet.

En styrke ved specialets metode er den tætte kobling mellem tekst og læser. Hvor mange litterære analyser primært fokuserer på værkets form og betydning, har dette speciale også undersøgt værkets virkning hos konkrete læsere. Dette har muliggjort en mere nuanceret forståelse af, hvordan sorglitteratur ikke alene kan analyseres som æstetisk objekt, men også som noget, der får betydning i menneskers levede erfaringer. Interviewene har i denne sammenhæng bidraget med indsigter, som ikke ville kunne opnås gennem en udelukkende tekstnær analyse. Mine familiemedlemmers refleksioner har blandt andet synliggjort, hvordan bestemte passager i værket vækker minder, følelser og erfaringer knyttet til deres egen sorgproces. Den metodiske kombination understøtter derfor også specialets overordnede ambition om at undersøge både, hvordan sorg fremstilles i litteraturen, og hvordan litteraturen virker i mødet med læseren.

På samme tid indebærer brugen af familiemedlemmer som informanter en række metodiske og etiske udfordringer. Den eksisterende relation mellem dem og jeg har på den ene side muliggjort en høj grad af tillid og åbenhed i interviewsituationen. De har sandsynligvis følt sig trygge ved at dele personlige erfaringer og følelser, hvilket har bidraget til nuancerede og refleksive udsagn. På den anden side kan den tætte relation også have påvirket interviewene på måder, der er vanskelige fuldstændigt at kontrollere. De kan eksempelvis have følt et implicit ønske om at støtte projektet eller formulere sig på måder, de vurderede som hjælpsomme eller forventelige. Derudover kan min egen

position som både interviewer og familiemedlem have påvirket både spørgsmål, fortolkninger og udvælgelsen af analytiske pointer.

Denne dobbelte position har derfor gjort refleksivitet til et vigtigt metodisk princip gennem hele undersøgelsen. Det har været nødvendigt løbende at forholde sig kritisk til, hvordan egne erfaringer og følelsesmæssige involveringer potentielt påvirker analysen. Det er netop denne personlige nærhed til emnet, der også har været en drivkraft i projektet og muliggjort en særlig sensitivitet over for materialets følelsesmæssige karakter. I denne sammenhæng bliver spørgsmålet om analytisk distance komplekst. Specialet placerer sig i et felt, hvor fuldstændig objektivitet vanskeligt lader sig opretholde, eftersom sorg både er undersøgelsens genstand og en erfaring, der på forskellig vis berører alle involverede parter. Det betyder dog ikke nødvendigvis, at undersøgelsen mister videnskabelig værdi. Tværtimod kan den personlige forankring bidrage til en dybere forståelse af sorgens relationelle og affektive karakter, så længe denne position gøres eksplicit og reflekteres kritisk.

Det er også væsentligt at understrege, at specialets empiriske grundlag er begrænset. Interviewene omfatter alene tre informanter, som alle deler en fælles familiehistorie og sorgkontekst. Undersøgelsen kan derfor ikke generaliseres i statistisk forstand, og resultaterne kan ikke uden videre overføres til alle læsere af *Carls bog* eller til alle mennesker i sorg. Derimod kan undersøgelsen forstås som en kvalitativ caseanalyse, der søger at skabe dybdegående indsigt i bestemte erfaringer og læseprocesser. I forlængelse heraf kan specialets resultater snarere bidrage med analytiske perspektiver og forståelser, der potentielt kan genfindes eller videreudvikles i andre undersøgelser af sorglitteratur og læseroplevelser.

Endelig kan der peges på, at specialets kombination af affektteori, sorgteori og læserperspektiv åbner for en mere tværfaglig tilgang til litteraturstudier. Specialet placerer sig dermed i et krydsfelt mellem litteraturvidenskab, affektteori og sorgforskning, hvilket både udgør en styrke og en udfordring. Kombinationen af disse perspektiver har gjort det muligt at undersøge litteraturens følelsesmæssige og relationelle betydning, men indebærer samtidig en risiko for metodisk bredde, hvor forskellige teoritraditioner skal forenes. På trods af dette viser specialets analyser samlet set, at netop denne tværfaglige tilgang kan være frugtbar i undersøgelser af sorglitteratur, fordi sorg både er et æstetisk, kropsligt, relationelt og eksistentielt fænomen. På denne baggrund vil specialets centrale resultater og problemformuleringens hovedspørgsmål nu blive samlet og besvaret i den afsluttende konklusion.

7 Konklusion

Dette speciale har undersøgt, hvordan sorg fremstilles og bearbejdes i *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog* (2017) af Naja Marie Aidt, samt hvordan værket i mødet med læsere, der selv har erfaring med tab, kan bidrage til genkendelse og meningsskabelse i en konkret sorgproces. Med udgangspunkt i en kombination af tekstanalytiske perspektiver, affektteori, sorgteori og semistrukturerede interviews har specialet undersøgt både værkets æstetiske udtryk og dets betydning hos konkrete læsere.

Analysen viser, at sorgen i værket fremstilles som en fragmenteret, kropslig og eksistentiel erfaring, der udfordrer sprogets muligheder for sammenhæng og forståelse. Gennem værkets brudte komposition, gentagelser, associative passager og skift mellem registrerende og poetiske sekvenser skabes en tekst, der ikke alene beskriver sorg, men som også formidler sorgens erfaring på et æstetisk og affektivt plan. Sorgen fremstår som noget, der opløser tid, identitet og virkelighedsfornemmelse, hvilket blandt andet kommer til udtryk gennem tekstens cirkulære bevægelser og tilbagevendende erindringer. Derudover er værkets autofiktive karakter og paratekstuelle elementer er med til at skabe en oplevelse af autenticitet og nærvær, hvor relationen mellem liv og værk får betydning for læserens møde med teksten.

Ydermere kan det konkluderes, at sorgen i værket ikke fremstilles som noget, der kan afsluttes eller overvindes, men snarere som en vedvarende tilstand, der må integreres i livet efter tabet. Analysen viser blandt andet, hvordan *Carls bog* fremstiller sorgen som noget, der fortsat lever i kroppen, sproget og hverdagen, og hvordan bestemte steder, genstande og sanselige erfaringer fungerer som sporbærere, der fastholder forbindelsen til den afdøde søn.

Gennem inddragelsen af affektteori og affektiv narratologi bliver det samtidig tydeligt, hvordan værket ikke blot repræsenterer sorg, men også skaber affektive reaktioner hos læseren. Tekstens rytme, gentagelser og emotionelle intensitet bidrager til, at læseren ikke alene forstår sorgen intellektuelt, men også mærker den kropsligt og følelsesmæssigt. På denne måde understøtter analysen Rita Felskis forståelse af litteratur som noget, der virker i verden og engagerer læseren følelsesmæssigt og erfaringsmæssigt.

Interviewene med min mor og mine to søstre viser i forlængelse heraf, at *Carls bog* skaber en høj grad af genkendelse hos læserne. De genkender både konkrete erfaringer, tanker og følelsesmæssige reaktioner fra deres egne sorgprocesser i værket. Denne genkendelse handler ikke alene om identifikation med bestemte hændelser, men også om en oplevelse af at få sat ord på følelser og erfaringer, som tidligere har været vanskelige at formulere. Med dette kan litteraturen bidrage til

refleksion og meningsskabelse ved at åbne for samtaler om sorg og ved at skabe en oplevelse af ikke at stå alene med sine erfaringer. I denne sammenhæng peger specialet på, at litteratur ikke nødvendigvis helbreder sorg, men at den kan skabe forståelse, genkendelse og følelsesmæssig bevægelse hos læseren.

Samlet set kan det konkluderes, at værket både fungerer som en æstetisk fremstilling af sorg og som et værk, der kan få betydning i konkrete sorgprocesser. Specialet bidrager dermed til eksisterende forskning ved at kombinere en tekstanalytisk tilgang med et empirisk læserperspektiv, hvor fokus rettes mod litteraturens betydning i mødet med mennesker, der selv har erfaring med tab. Undersøgelsen viser, at sorglitteratur kan fungere som et sted, hvor det svære og ofte tavse kan få form og blive delt med andre. På den måde understreger specialet litteraturens potentiale som et rum for både affektiv erfaring, genkendelse og meningsskabelse i mødet med sorg.

8 Litteraturliste

Primærlitteratur

Aidt, N. M. (2017). *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog*. Gyldendal.

Sekundærlitteratur

Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press.

Andersen, P. T. (2016). *Fortelling og følelse: En studie i affektiv narratologi*. Universitetsforlaget, Oslo.

Behrendt, P., & Bunch, M. (2016). *Selvfortalt: Autofiktioner på tværs af prosa, lyrik, teater og film*. Dansklærerforeningens Forlag.

Brinkmann, S. (2018). *Det sørgende dyr.* Forlaget Klim, Aarhus.

Brinkmann, S., & Pedersen, G. (2020). *Kvalitative metoder: En grundbog* (3. udgave). Hans Reitzels Forlag.

Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5. udg.). Oxford University Press.

Den Danske Ordbog. (u.d.). Chok. Ordnet. https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=chok

Den Danske Ordbog. (u.d.). Fortrængning. Ordnet. https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=fortrængning

DR. (2026). Vi taler om død: DR sætter fokus på livets afslutning. https://www.dr.dk/om-dr/nyheder/vi-taler-om-doe-dr-saetter-fokus-paa-livets-afslutning

Eskildsen, F. (2022). *Litteraturen i sorg*. Aalborg Universitet.

Felski, R. (2019). "Forord". I: Mai, A. M. (Red.), *Litteratur i brug*. Spring og forfatterne, Hellerup.

Genette, Gérard and Marie Maclean (1991): "Introduction to the Paratext" I: *New Literary History*, Vol. 22, Nr. 2, Probings: Art, Criticism, Genre, s. 261-272

Guldin, M. B. (2018). *Sorg*. Tænkepauser 55. Aarhus Universitetsforlag.

Iversen, S., & Nielsen, H. S. (2019). Narratologi. I: *Litteraturens tilgange* af J. Fibiger, G. von Buchwald Lütken & N. Mølgaard, (2. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Kjerkegaard, S. (2017). *Den menneskelige plet: Om medialiseringen af litteratursystemet*. Dansklærerforeningens Forlag.

Kofod, E. H. (2021). "Sorg i historisk perspektiv: Hundrede års sorgteoretiske udviklingslinjer". I: *Menneskets sorg – et vilkår i forandring*. Af A. Petersen og S. Brinkmann. Klim og forfatterne

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). "Tematisering og design af en interviewundersøgelse." I: *Interview. Introduktion til et håndværk*. Hans Reitzels Forlag.

Køster, A. (2021). "Krop og sorg: Om kropshukommelsens betydning for relationen til den afdøde." I: A. Petersen & S. Brinkmann (Red.), *Menneskets sorg – et vilkår i forandring*. Klim og forfatterne.

Larsen, P. S. (2014). "Del og helhed, særsprog og enhed af modsætninger. Nykritik". I: Larsen, Gorm & Rasmussen, René (Red.): *Blink. Litterær analyse og metode*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg.

Mai, A. M. (Red.). (2019). "Indledning" I: *Litteratur i brug*. Spring og forfatterne, Hellerup.

Mai, A. M. (Red.). (2019). "Ord, der kan bruges" I: *Litteratur i brug*. Spring og forfatterne, Hellerup

Massumi, B. (2002). *Parables for the virtual: Movement, affect, sensation*. Duke University Press.

Niedziella, L. (2018, 27. marts). "Sorg skal ikke bare føles væk." Newsroom, Aarhus Universitet. https://newsroom.au.dk/nyheder/vis/artikel/sorg-skal-ikke-bare-foeles-vaek

Nielsen, M. H. (2023). *Sorg på skrift*. Aalborg Universitet.

Rasmussen, A. J., & Wohlmann, A. (2019). "Narrativ medicin." I: A. M. Mai (Red.), *Litteratur i brug* (s. 257–276). Spring.

Reestorff, C. M. (2016). "Affekt". I: G. Agger, S. Kolstrup, K. Schrøder & P. Jauert (Red.), Medie- og kommunikationsleksikon. Samfundslitteratur.

Søndergaard, L. (2003). "Kontekst". I: Om litteratur: *Metoder og perspektiver*. Systime, Aarhus.

Sørensen, S. (2017, 15. april). "Vi befinder os i sorgens århundrede." På Politiken.dk. https://politiken.dk/kultur/art5912012/Vi-befinder-os-i-sorgens-%C3%A5rhundrede

Ugeskrift for Læger. (2017, 18. december). Anmeldelse: "Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage." https://ugeskriftet.dk/nyhed/anmeldelse-har-doden-taget-noget-fra-dig-sa-giv-det-tilbage

Winther-Lindqvist, D. (2021). "Forældretab i unge liv – et eksistentielt udviklingsperspektiv på sorg som en kritisk overgang". I: A. Petersen & S. Brinkmann (Red.), *Menneskets sorg – et vilkår i forandring* (s. 117–142). Klim og forfatterne.

World Health Organization. (u.d.). "Prolonged grief disorder. ICD-11." https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1183832314